

Globalizacija i ekonomski rast

Škvorc, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:445586>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

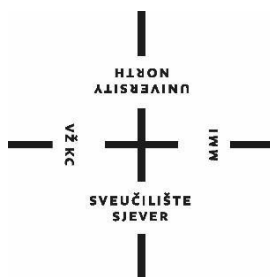

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN

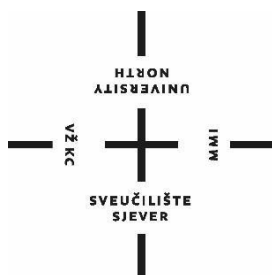
DIPLOMSKI RAD br. 309/PE/2020
Globalizacija i ekonomski rast

Filip Škvorc

Varaždin, ožujak 2020.

SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN

Studij: Poslovna ekonomija

Globalizacija i ekonomski rast

Student:

Filip Škvorc

Mentor:

doc. dr. sc. Dijana Vuković

Ožujak 2020.

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL Odjel za ekonomiju

STUDIJ diplomski sveučilišni studij Poslovna ekonomija

PRISTUPNIK Filip Škvorc

MATIČNI BROJ

0697/336D

DATUM 01.03.2020.

KOLEGIJ

Ekonomika poduzetništva

NASLOV RADA

Globalizacija i ekonomski rast

NASLOV RADA NA

Globalization and economic growth

MENTOR

Dijana Vuković

ZVANJE

doc. dr. sc.

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. izv.prof.dr.sc. Ante Rončević, predsjednik
2. izv.prof.dr.sc. Petar Kurečić, član
3. doc.dr.sc. Dijana Vuković, mentor
4. doc.dr.sc. Petar Mišević, zamj. član
5. _____

Zadatak diplomskog rada

BROJ

309/PE/2020

OPIS

Globalizacija je pretežno utemeljena na neoliberalnoj ekonomskoj logici i stvaranju profita po svaku cijenu, stvara uvjete za jačanje paradoksa u vidu sve većeg i bržeg tehnološkog i informacijskog razvoja, te povećanja broja onih kojima su ti razvoji nedostupni. Međutim, globalizacija obuhvaća mnogo stvari: međunarodni protok ideja i znanja, razmjenu među kulturama, svjetsko civilno društvo i svjetski pokret za okoliš. Globalizacija ima potencijal da donese golemu korist ljudima i u zemljama u razvoju i u razvijenom svijetu. U radu pod naslovom Globalizacija i ekonomski rast potrebno je:

- * pojasniti pojam globalizacije;
- * definirati valove globalizacije;
- * pojasniti prednosti i nedostatke globalizacije;
- * objasniti teorije ekonomskog rasta;
- * definirati čimbenike koji utječu na ekonomski rast;
- * analizirati utjecaj globalizacije na zemlje u razvoju, zemlje dalekog Istoka, zemlje Istočne Europe;
- * definirati zaključak rada.

ZADATAK URUČEN

POTPIS MENTORA

SAŽETAK

U ovom radu se govori o međuovisnosti globalizacije i ekonomskog rasta u današnjem gospodarskom okruženju. Značajna je prisutnost globalizacije kao kompleksni fenomen u svim područjima života - kako na ekonomskoj, tako i u političkoj, kulturnoj, općoj i individualnoj razini života.

Globalizacija je svezremenski fenomen, jer njeni oblici su postojali još za davna prošla vremena, s naglaskom da se jače počela razvijati krajem dvadesetog stoljeća. Kao posljedica tog jačanja su nova djelovanja u okviru globalne ekonomije sa svim pozitivnim i negativnim utjecajima na društvene, gospodarske, komunikacijske, nacionalne i ostale faktore. Globalizacija se može smatrati kao nezaobilazan dio naše svakodnevne politike u kojoj se raspravlja o pitanjima društvenog gospodarskog i političkog karaktera, te pridonose li odgovori na ta pitanja ekonomskom rastu gospodarstava i društava.

Ključne riječi: globalizacija, ekonomski rast, determinante ekonomskog rasta, ljudski kapital, preljevanje znanja

ABSTRACT

Globalization is a complex phenomenon that is present in all areas of life, such as economic, cultural, political whether on the general or individual level of life. Globalization is interconnected with economic growth in today's economic environment. It is also a timeless phenomenon, because it's forms existed in times past although it began to develop stronger in the late twentieth century. As a consequence, new effects have emerged within the global economy with all positive and negative impacts on social, economic, national, to the communication factor and other factors.

Globalization can be seen as an indispensable part of our day-to-day policy, which discusses issues of social, economic and political character and whether these questions contribute to the economic growth of the economy and society.

Keywords: *globalization, economic growth, determinants of economic growth, human capital, knowledge spillover*

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. PREDMET I CILJEVI RADA.....	2
1.2. IZVORI I METODE PRIKUPLJANJA PODATAKA.....	2
1.3. STRUKTURA DIPLOMSKOG RADA.....	3
2. GLOBALIZACIJA.....	5
2.1 Valovi globalizacije.....	9
2.1.1. Prvi val globalizacije (1870.-1914.).....	10
2.1.2. Povlačenje u nacionalizam (1914.-1945.).....	10
2.1.3. Drugi val globalizacije (1945.-1980.).....	11
2.1.4. Novi val globalizacije.....	12
2.2. Prednosti i nedostaci globalizacije.....	13
2.3. Aspekti globalizacije.....	14
2.3.1 Pozitivni aspekti globalizacije.....	15
2.3.2 Negativni aspekti globalizacije.....	16
2.4. Globalizacija i siromaštvo.....	17
2.5. Proces globalizacije tržišta i njen utjecaj na poslovanje poduzeća.....	19
3. EKONOMSKI RAST.....	23
3.1. Teorija ekonomskog rasta.....	23
3.2. Modeli ekonomskog rasta.....	23
3.3. Determinante ekonomskog rasta.....	27
3.4. Čimbenici ekonomskog rasta.....	29
4. GLOBALIZACIJA I EKONOMSKI RAST.....	31
4.1. Prelijevanje znanja.....	31
4.2. Iskorištavanje ekonomije obujma.....	32
4.3. Strane direktne investicije (FDI) i difuzija tehnologije.....	33
4.4. Ljudski kapital.....	34
4.5 Otvorenost i trgovina.....	35
5. ANALIZA UTJECAJA GLOBALIZACIJE NA ZEMLJE U RAZVOJU, ZEMLJE DALEKOG ISTOKA I ZEMLJE ISTOČNE EUROPE.....	37
5.1. Utjecaj globalizacije na zemlje u razvoju.....	38

5.2. Utjecaj globalizacije na zemlje dalekog istoka.....	42
5.3. Utjecaj globalizacije na zemlje srednje i istočne Europe.....	42
6. KOMPARATIVNA ANALIZA UTJECAJA GLOBALIZACIJE NA EKONOMSKI RAST U ZEMLJAMA SREDNJE I ISTOČNE EUROPE.....	44
6.1. Osvrt na neke hipoteze.....	48
7.ZAKLJUČAK.....	50
LITERATURA.....	51
POPIS SLIKA I TABLICA.....	55

1. UVOD

Kroz međunarodnu ekonomsku povijest razmatrana su mnoga stajališta oko podrijetla globalizacije, kao i njeni uzroci i posljedice. Spomenuta stajališta mogu biti središte aktualnih rasprava, a ovaj rad će pokušati objasniti kakve učinke globalizacija može imati na razumijevanje veze između trgovine i ekonomskog rasta. Iako se fenomen globalizacije često poistovjećuje sa globalnim gospodarstvom, analiza procesa povezivanja svjetskoga gospodarstva pokazuje da to ipak nije jedinstveni fenomen, iako postoje neka zajednička obilježja. Globalizacija je proces takvog povezivanja, kooperiranja, integriranja i ujedinjivanja gospodarskih subjekata i nacionalnih ekonomija kojima svjetsko gospodarstvo gubi svoja tradicionalna regionalna, državna, antagonistička i suparnička obilježja toliko da postaje jedinstvenom gospodarskom cjelinom

Kroz povijest postoje brojna neslaganja ekonomista oko globalizacije jer ona nije nužno samo ekonomska veličina. Globalizacija se može promatrati i s drukčijih stajališta današnjeg društva. Najčešće postoje dva pogleda na koji ekonomisti gledaju na globalizaciju, jedni su fokusirani na dobrobit trgovine i otvorenosti za zemlje u razvoju, drugi ističu negativne strane, taj ograničenja i nejednakosti koja pritom dolaze na vidjelo. (Badelley, 2006:391-410)

Uglavnom, ove dvije teorije predstavljaju samo dvije krajnosti između kojih se ekonomisti kreću. Zbog toga se ne može govoriti o isključivo dobrim ili lošim učincima globalizacije na društvo, već svako društvo ili država pronalazi one elemente koji njoj odgovaraju. Ne postoji neki propisani model globalizacije koji bi odgovarao svim državama širom svijeta pa svako društvo za sebe „prebire“ one dijelove koji njoj odgovaraju. Globalizacija ima i svoje gubitnike, zemlje koje nazaduju u nekakvom svom razvoju, ali generalno ona stvara pobjednike (Garret, 2001:3). Neke bogate zemlje uz pomoć nje postale su još bogatije te im je pomogla u ekonomskom rastu. S druge strane time se stvaraju sve veće razlike između siromašnih i bogatih država. Isto tako globalizacija je pomogla nekim siromašnim državama da iskoriste globalna tržišta za svoj razvoj i rast. Kao primjer može se istaknuti zemlje istočne Azije. Potiče se konkurentnost, makroekonomska stabilnost, priljev stranih direktnih investicija. Sve to dovodi do gospodarskog rasta slabije razvijenih zemalja. Zbog konkurentnosti globalnog ekonomskog tržišta cilj je da su države otprilike isto ili slično razvijene, umjesto da postoji jaz između njih zbog velike razlike u razvijenosti. (Stiglitz , 2002:1)

Globalizacija nije ništa novo, nije nešto čega prije već nije bilo. Od sredine 16.stoljeća pa do danas, ona je uvijek prisutna. Od Kolumbusa koji je išao na put slučajnosti oko svijeta koji je nagovijestio globalnu političku budućnost i ekonomske turbulencije koje još danas definiraju suvremeni svijet do današnjeg dana pokrenuto je pitanje kako razumjeti i nositi se sa silama globalizacije koje djeluju oko nas. Ekonomsku povijest krasi takve anegdote i prepričavanja. Kao cilj bih naveo istraživanje povijesti globalizacije od 1500. do danas s ciljem razumijevanja obujma i segmenata koji djeluju na nas. Globalizacija se intenzivno počela razvijati u poslijeratnom vremenu (1920. na dalje). Ne postoji niti malo dvojbe da je ekonomska globalizacija u velikoj mjeri oblikovala poslijeratni svijet, puno više nego socijalna i politička globalizacija. U spomenutom poslijeratnom razdoblju dolazi do daljnjeg napretka uštede troškova u svim segmentima kao što su troškovi prijevoza.

1.1. Predmet i ciljevi rada

Na temelju definiranog problema utjecaja globalizacije na ekonomski rast pojedinih zemalja cilj ovog rada je pobliže objasniti utjecaj fenomena globalizacije na ekonomski rast u svakodnevnom životu, tj. utvrditi postojanje povezanosti između globalizacije i ekonomskog rasta.

Ciljevi rada su objasniti pojam i načine mjerenja globalizacije, analizirati specifičan odnos globalizacije i ekonomskog rasta te analizirati utjecaj pojedine dimenzije globalizacije na ekonomski rast.

1.2. Izvori i metode prikupljanja podataka

U ovom radu kao izvor informacija, ideja i spoznaja služe znanstveni članci, knjige i ostala relevantna literatura. Za potrebe pisanja završnog rada korišteno je nekoliko metoda:

- *Metoda deskripcije* – opis, opisivanje, ocrtavanje nekog predmeta, pojma, pojave, tijeka događaja itd., ali najčešće bez pokušaja njihova tumačenja. Deskripcija se primjenjuje u početnoj fazi znanstvenog istraživanja, a ima veću vrijednost, ako je jednostavno opisivanje povezano s obrazloženjima o uočenim važnijim obilježjima opisivanih činjenica, pojava, procesa, njihovih zakonitosti, uzročnih veza i odnosa.

- *Metoda analiza i sinteze* – postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih misaonih tvorevina (pojmovi, sudovi i zaključaka) na njihove jednostavnije dijelove i elemente i izučavanje svakog dijela (i elementa) za sebe i u odnosu na druge dijelove, odnosno cjeline. Metoda sinteze je postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem spajanja, sastavljanja jednostavnih misaonih tvorevina u složene i složenijih u još složenije, povezujući izdvojene elemente, procese i odnose u jedinstvenu cjelinu u kojoj su njezini dijelovi uzajamno povezani.
- *Metoda dedukcije* – deduktivna metoda je sustavna i dosljedna primjena deduktivnog načina zaključivanja u kojemu se iz općih sudova izvode posebni, pojedinačni iz općih postavki, dolazi se do konkretnih zaključaka, iz jedne ili više tvrdnji izvodi se neka nova tvrdnja koja proizlazi iz prethodnih tvrdnji. Dedukcija uvijek pretpostavlja poznavanje općih stavova, načela, posjedovanje općih znanja na temelju kojih se shvaća ono posebno ili pojedinačno.
- *Metoda indukcije* – induktivna metoda je sistemski i dosljedna primjena induktivnog načina zaključivanja u kojem se na temelju analize pojedinačnih ili posebnih činjenica.
- *Metoda komparacije* – postupak uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, pojava procesa i odnosa, odnosno utvrđivanje njihove sličnosti u ponašanju intenzitetu i razlika među njima. Ova metoda omogućuje istraživačima da dođu do raznih uopćavanja novih zaključaka, koji obogaćuju spoznaju.
(Zelenika,2000:109), (Zelenika, 2000: 327-330: 325)

1.3. Struktura diplomskog rada

Struktura diplomskog rada se sastoji od kratkog uvoda gdje se navode osnovne informacije oko problematike teme rada. U drugom dijelu analizira se globalizacija, valovi globalizacije, prednosti i nedostaci, te razni aspekti i procesi globalizacije.

U trećem dijelu se analizira problematika ekonomskog rasta, njegova teorija, osnovni čimbenici te razne vrste kapitala, od ljudskog kapitala, tehnološkog kapitala pa sve do prirodnih resursa. U četvrtom dijelu se spajaju cjeline globalizacije i ekonomskog rasta te se kroz teorijska razmatranja, prelijevanja znanja, stranih direktnih investicija (FDI) i difuzije

tehnologije otvorenosti ekonomije i demografije nastoji utvrditi utjecaj globalizacije na ekonomski rast. Zatim slijedi cjelina gdje se provodi komparativna analiza utjecaja globalizacije na zemlje u razvoju, zemlje dalekog istoka i zemlje srednje i istočne Europe. Na kraju je zaključak, popis literature, te popis tablice i grafika.

2. GLOBALIZACIJA

Pod pojmom globalizacija smatra se integracija međunarodnih tokova robe, kapitala i usluga. Globalizacija potiče nove trendove koji danas masovno okupiraju svijet kao što su tehnološki napredak, komunikacijska povezanost i razne demografske promjene.

Neosporno je kako je globalizacija proces koji je djelovao na današnji svijet i to uvelike u poslijeratnom vremenu. Razlikujemo dva pokretača globalizacije koje dijelimo na pokretače u privatnom i na pokretače u javnom sektoru. Temelji globalizacije u privatnom sektoru su smanjeni troškovi prijevoza i komunikacija, dok su u javnom to smanjene prepreke za trgovinu i ulaganja u javni sektor.

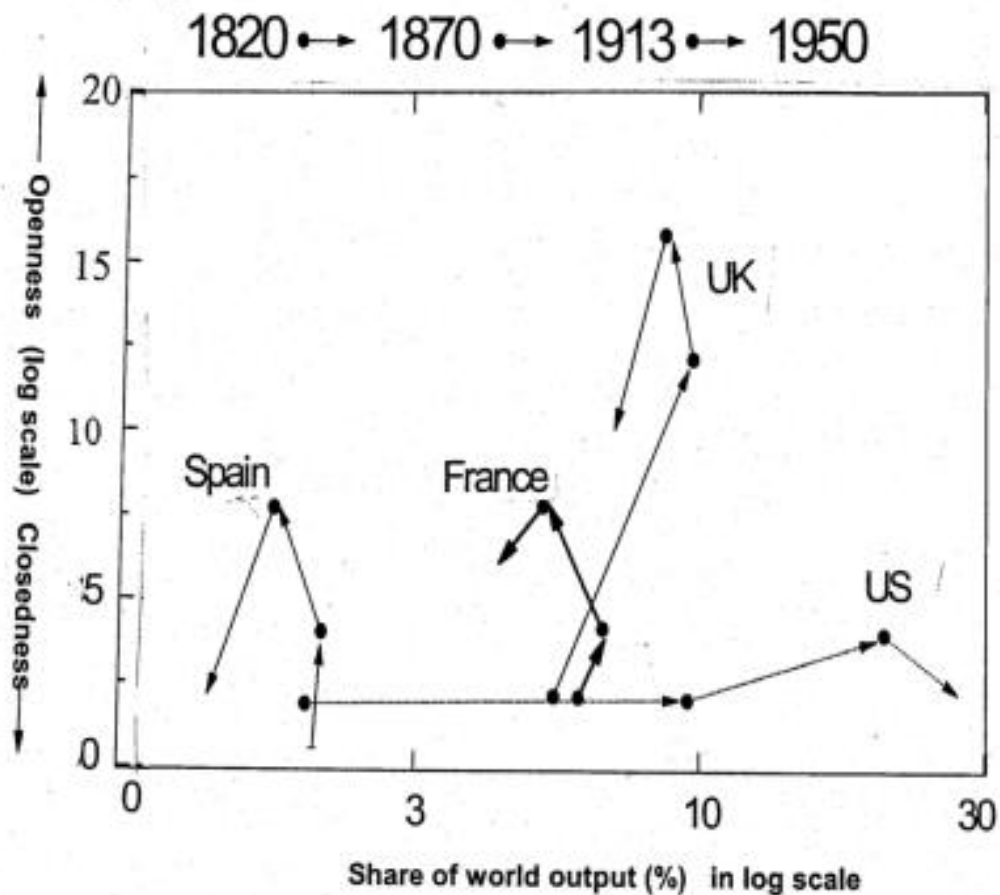
Zamislimo današnji svijet bez globalizacije. Današnje tehnologije prijevoza su dosegle toliku razinu razvijenosti da u jednom danu doslovno možemo oputovati s jednog na drugi kraj svijeta. S aspekta komunikacije treba naglasiti kako je svijet postao jedno globalno selo i današnja tehnologija nam daje mogućnost biti u stalnom kontaktu s poslovnim partnerima, trgovcima i kupcima bez obzira gdje da se nalazimo. Uspon tehnologije i komunikacijske povezanosti bitno pridonosi integraciji trgovine robom, idejama i uslugama što je i sama bit globalizacije.

Razbijanjem tih barijera komunikacije i prijevoza bitno se pridonosi razvoju javnog sektora. Nestaju prepreke za trgovinu koje su prije postojale i zbog toga se lakše odvija integracija trgovinskih procesa po cijelom svijetu. Smanjuju se troškovi trgovine, štedi se vrijeme i u svakom trenutku sudionici tržišta mogu imati uvid u svoje stanje i u svoj položaj na tržištu.

Može se dobiti dojam da je globalizacija u svim smjerovima potpuna zbog uklonjenih trgovinskih restrikcija i zbog nepostojanja komunikacijskih poteškoća, međutim to nije tako. Dojam o nepostojanju prepreka vara jer globalizacija nije svugdje prisutna u jednakom obujmu. Globalizacija nije potpuna.

Ekonomska integracija ima još puno prostora za napredak. Porast trgovine bilježi se gotovo posvuda u posljednjem stoljeću, ali porast je manje dojmljiv gledajući ukoliko ga se promatra s aspekta globalne integracije. Velike zemlje očekuju niži omjer u BDP-u. U nekom savršenom svijetu tipični Amerikanac prije bi bio sklon trgovanju sa svojim sugrađaninom nego sa stanovnikom neke druge zemlje. (Frankel., Harpel , 2006:2)

Slika 1 prikazuje otvorenost zemalja u zadnja dva desetljeća, gdje se može zaključiti kako većina zemalja bilježi u spomenutom razdoblju konstantan rast. Gotovo sv. zemlje pokazuju višu razinu otvorenosti.

Slika 1. Otvorenost zemalja prema trgovini (Frankel, Harpel, 2006:16)

Odnos robne razmjene i BDP-a naglo se povećao u 19.st. i dolazi do povećanja od 7 do 8 posto za Francusku, Španjolsku, a za Veliku Britaniju čak i znatno više. Tijekom prve polovice 20.stoljeća ove i druge zemlje doživljavaju veliki preokret koji je održan sve do poslijeratnog razdoblja. Taj trend je zadnjih pola stoljeća toliko napredovao da su do 2005. godine Španjolska i Francuska postigle omjer trgovinske razmjene i BDP-a od 27 i 28 posto-četiri puta više od svojih ranijih vrhunaca uoči Prvog svjetskog rata. (Frankel, Harpel, 2006:3)

Generalno rečeno globalizacija je bila sila za sirovine i cilj joj je bio pomoći nekim velikim siromašnim zemljama da smanji jaz i razliku u odnosu na bogate zemlje. Međutim, uvijek

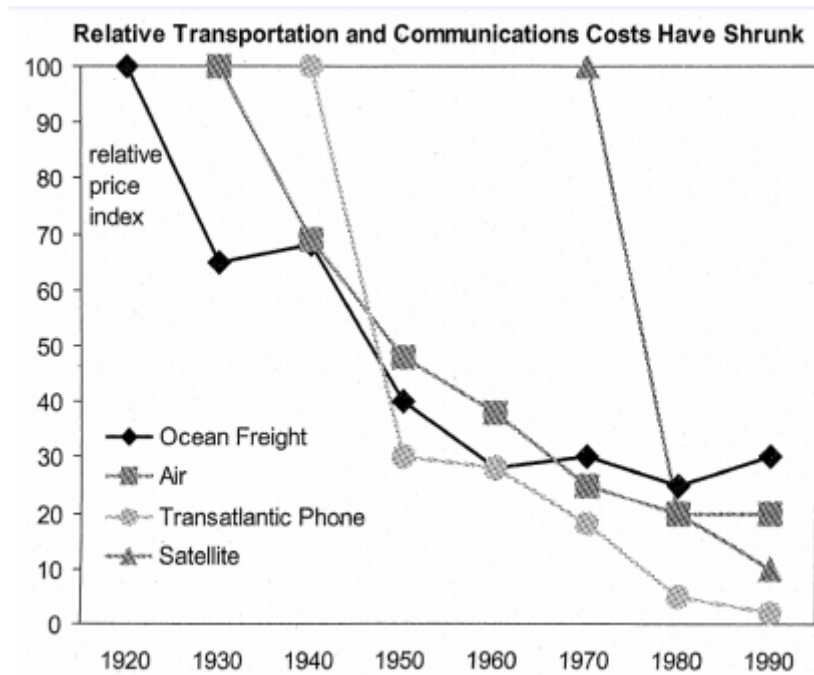
postoji i određena skepsa jer globalizacija još uvijek nije u svojoj fazi zrelosti i za siromašne zemlje može biti još korisnija, dok se isto tako u globalu rizici mogu još više smanjiti. Globalne politike ne idu u korak s globalnim prilikama i globalnim rizicima.

Sudjelovanje na globalno rastućem tržištu je pozitivna sila za rast i za smanjenje siromaštva u zemljama u razvoju. Upravo zbog toga mnoge zemlje postaju otvorenije za neku vrstu vanjske trgovine ili investicije. Prvi korak ka tome je definiranje pristupa tržištu. Bogate se zemlje zaštićuju u područjima gdje zemlje u razvoju imaju komparativnu prednost i gdje bi za takve zemlje bio moguć velik dobitak. Zemlje u razvoju mogu izvući puno koristi iz adekvatnog pristupa tržišta, međutim između zemalja u razvoju postoji više tržišnih ograničenja, nego kod bogatijih zemalja. Zemljama u razvoju ne treba nametati neke laboratorijske i ekološke standarde. Pozitivni primjeri održavanja tih standarda su bogate zemlje, međutim za provođenje tih standarda potrebni su resursi i sredstva koje zemlje u razvoju nemaju. Izricanje trgovinskih sankcija zemljama koje ne ispunjavaju svjetske standarde za laboratorij i okoliš mogu pogubno utjecati na mentalna stanja toga naroda i mogu imati duboko štetne učinke na životni standard ljudi i zbog toga je to nekonstruktivno.

Nakon 1980. dolazi do globalne ekonomske integracije kroz trgovinu, migraciju i protok kapitala. Svjetska trgovina mjeri se u odnosu na svjetski prihod. Priljev kapitala usklađuje se s inozemnom zalihom kapitala u zemljama u razvoju u odnosu na njihovo BDP. Povijesno, niti jedan od tih tokova nije toliko značajan da bi ga jamčila globalizacija. Od 1980. na dalje pojavljuju se novi „globalizatori“ - mnoge zemlje u razvoju koje se probijaju na svjetska tržišta proizvedene robe i usluga. Dolazi do značajnog porasta izvoza proizvodnje iz zemalja u razvoju - oko 1980. taj izvoz je iznosio oko 25 posto, dok danas iznosi 80 posto. Vidi se daljnji napredak uštede troškova, čak i oceanskog transporta. Između 1920. i 1990. prosječne su pristojbe za teretni i lučki preoceanski prijevoz američkog uvoza i izvoza pale s 95 na 29 dolara. Sve veći dio transporta tereta obavlja se zračnim putem. Između 1930. i 1990. prosječni zračni trošak po putničkom milju pao je s 0,68 na 0,11 dolara. Zahvaljujući globalizaciji promijenio se status robe koja je prethodno klasificirana kao nerazmjenjiva na međunarodnoj razini. Svježe rezano povrće, cvijeće, pokvarljive brokule i jagode, pa čak i sladoled počele su se slati s kontinenta na kontinent. Troškovi komunikacije pali su i brže.

Tijekom spomenutog poslijeratnog razdoblja trošak 3-minutnog telefonskog razgovora iz New Yorka do Londona pao je s 244,65 do 3,32 dolara.¹ (Frankel, Harpel, 2006:2)

Slika 2 prikazuje kako globalizacija pozitivno djeluje na lakoću međunarodnog kretanja ljudi, proizvoda, ideja ili čak cijelih poduzeća. Ipak, ekonomisti prije svega misle na kretanje međunarodne trgovine koja se može i najlakše izmjeriti.

Slika 2. Tehnološki napredak u trgovini.

Izvor: Svjetska banka

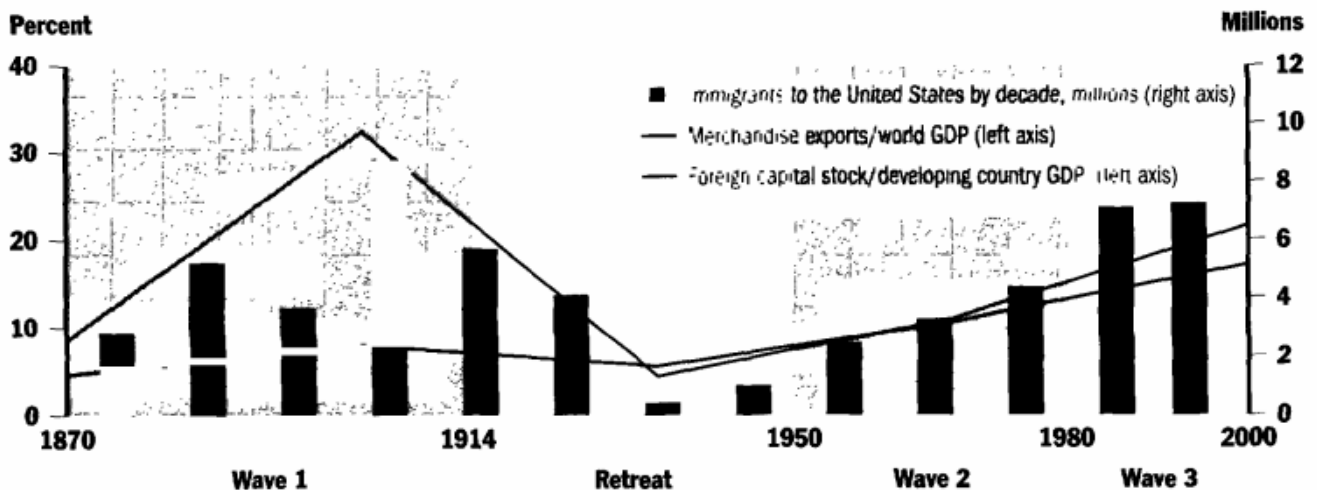
U nekim istraživanjima smatra se da je globalizacija potpuna jer su trgovinske prepreke uklonjene, državne granice su nevažne. Isto tako globalizacija je proces koji još nije završio, on je u konstantom rastu. Smatra se kako će taj trend porasti još šest puta prije nego će se dočekati primirje. (Stiglitz, 2002:4-7). Isto tako, globalizacija povećanjem realnog dohotka i produktivnosti može smanjiti jaz između naših ciljeva i stvarnosti, tj. između naših ciljanih prihoda i između potencijalno poželjnog outputa. To može utjecati na smanjenje inflacije, tj. smanjenje troškova po jedinici rada. Dakako da globalizacija nije jedini faktor koji utječe na pad stope inflacije, ali zasigurno je jedan od ključnih.

¹ Što ekonomisti podrazumijevaju pod globalizacijom? Posljedice inflacije i monetarne politike, Frankel, Harpel, Sveučilište Harvard, pisano za sastanak akademskih savjetnika, 28.rujna 2006.

2.1 Valovi globalizacije

Letimičan pregled povijesti ukazuje na činjenicu da se već početkom 19. stoljeća. Moderna je država nastala u 15. i 16. stoljeću u Europi proširenjem dosega efektivne i stabilne političke vlasti. Multinacionalne privredne organizacije, transnacionalni investicijski pothvati, globalne burzovne operacije stvaraju situacije kojima se pojedine nacionalne privrede moraju prilagoditi ako ne žele biti iz njih isključene i tako se naći na klizištu prema nerazvijenosti, a da ne mogu same na te procese hitnije utjecati. Na osnovu spomenutog, moguće je da čak globalizacija postane, ako već i nije, fraza modernog doba odnosno riječ kojom se pokriva široki spektar aktivnosti, i to od globalnog finansijskog tržišta pa sve do interneta. Krajem 20. stoljeća nastale su velike i značajne društvene, ekonomske i političke promjene u svijetu, a naročito u Europi i tranzicijskim zemljama. Uspostavljen je neoliberalni kapitalistički sustav globalnih razmjera. Razdoblje je obilježeno povećanom trgovačkom razmjenom, nemilosrdnom konkurencijom, povećanim i ubrzanim tijekom kapitala, snažnim razvojem informacijskih tehnologija, prilagođenim proizvodnim sustavima, utrkom i borbom za stalni rast i širenjem tržišta.

Slika 3 prikazuje valove globalizacije kroz povijest. Oba perioda povijesti globalizacije podrazumijevaju drastičan pad cijena i porast efikasnosti odnosno brzine transporta (Slika 3.).

Slika 3. Valovi globalizacije

Izvor: Dionice stranog kapitala / BDP u razvoju (World Bank, 2002a:23)

Globalizacija sama po sebi nije ni dobra ni loša. Ona ima moć donijeti mnogo dobra, a u zemljama istočne Azije, koje su prihvatile globalizaciju pod vlastitim uvjetima, ostvarena je golema dobrobit unatoč krizi 1997. godine. Ali se u najvećem dijelu svijeta takvi rezultati nisu ostvarili. Za mnoge ljude se globalizacija može opisati kao potpuna katastrofa

2.1.1. Prvi val globalizacije (1870.-1914.)

Prvi val globalizacije kreće s kombinacijom padajućih troškova prijevoza i smanjenih carinskih barijera koje su stupile na snagu Anglo-francuskim sporazumom. Smanjeni troškovi prijevoza, razvitak tehnologije i mogućnosti korištenja obilnog slobodnog zemljišta stvorile su mogućnosti za napredniji izvoz robe. U tom periodu se izvoz kao stavka u svjetskom prihodu udvostručio na 8 posto (World Bank, 2002a:25)

U ovom razdoblju je u fokusu bila proizvodnja primarnih proizvoda za što je potrebno radno-aktivno stanovništvo. 60 milijuna emigranata je emigriralo iz Europe u Sjevernu Ameriku radeći na novim radnim mjestima. U tom razdoblju prihodi su bili prilično visoki i egzodus iz Europe je poštrio konkurenciju na tržištu rada što je za posljedicu imalo povećanje plaća. Za proizvodnju primarnih proizvoda nisu potrebni samo ljudi, nego i kapital. U razdoblju prvog vala globalizacije udio stranog kapitala je iznosio samo 9 posto svog ukupnog prihoda, dok je do 2014. udio stranog kapitala u zemljama u razvoju iznosio 32 posto svog prihoda. Globalno se ekonomski rast i razvitak naglo ubrzao. U tom razdoblju dohodak po glavi stanovnika koji je inače rastao 0,5 posto godišnje u prethodnih 50 godina, počeo je rasti u prosjeku za 1,3 posto. (World Bank, Oxford University press, 2002a:25)

2.1.2. Povlačenje u nacionalizam (1914.-1945.)

Kako je tehnologija nastavila smanjivati troškove prijevoza, tijekom međuratnih godina troškovi pomorskog prijevoza pali su na trećinu. Pomislilo bi se da je razmjena roba i usluga zbog toga povećana, međutim trgovinska politika nije išla u tom smjeru. U godinama prije prvog Svjetskog rata izgrađen je vrlo učinkovit monetarni sustav koji je tijekom rata uništen. (World Bank, Oxford University press, 2002a:26-27)

To je na međunarodnom tržištu dovelo do depresije, na koju su vlade država odlučile odgovoriti protekcijom: pokušajem usmjeravanja potražnje na njihovo domaće pomorstvo.

2.1.3. Drugi val globalizacije (1945.-1980.)

Povlačenje u nacionalizam bio je okidač za razvoj internacionalizma. Od 1980. smanjene su trgovinske prepreke između razvijenih zemalja. Isto tako, većina zemalja u razvoju bila je trgovinski usmjerena jedna protiv druge kao i protiv zemalja u razvoju. Trend smanjenja trgovinskih prepreka je nastavljen te se trgovina udvostručila i postepeno se oporavljala od prvog vala globalizacije. U drugom valu globalizacije prvi puta se pojavljuju specijalizacije unutar proizvodnje, važne aglomeracije i ekonomije razmjera koje treba realizirati. Te činjenice su pomogle bogatim zemljama da povećaju prihode u odnosu na ostale. Kao što je spomenuto, drugi val globalizacije doveo je do razvoja novog tipa trgovine: specijalizacija produktivnosti bogatih zemalja iz aglomeriranih djelatnosti. Veliki dio trgovine bogatih zemalja predstavljen je različitim prednostima utemeljenim na različitim odstupanjima od standardne djelatnosti. Jedan od razloga je i ušteda troškova koja postaje specifična za takvu djelatnost te svaka pojedinačna industrija postaje geografski sve koncentriranija, a troškovi zagušuju. (World Bank, Oxford University press, 2002a:28-29)

Stvaraju se udruženja tvrtki, neke proizvode iste proizvode, a neke su povezane vertikalno svojim proizvodima. Na primjer, japanske auto-kompanije su poznate po tome što na maloj udaljenosti od glavne tvornice montaže žele i dobavljače njihovih posebnih dijelova.

Prisutnost bogate mreže proizvodnih firmi pruža pozitivnu eksternost svakoj tvrtki u sustavu, omogućavajući joj obavljati lokalne usluge, smanjujući na taj način troškove prijevoza, nadgledavanja i ugovaranja. Klasifikacija djelatnosti omogućava veću specijalizaciju i na taj način se povećava i produktivnost. Klasična izjava te tvrdnje mogla bi naći uporište u tvrdnji Adama Smitha u knjizi *Bogatstvo naroda*: „Podjela rada je ograničena samo opsegom tržišta“. Smith objašnjava da što je veće tržište, to nam ono dopušta temeljitiju podjelu rada, što nam za rezultat daje veće inovacije. (World Bank, Oxford University press, 2002a:29)

Međutim, dok je ekonomija aglomeracija pozitivna vijest za one koji su unutar glavne srži, ona je isto tako loša za one koji propadaju. Neka regija postaje nekonkurentna samo iz

razloga što se premalo tvrtki odlučilo tamo locirati. Kao posljedica toga nastaje podijeljeni svijet u kojem je mreža tvrtki lociranih u nekoj regiji gusta i profitabilna, dok plaće u ostalim tzv. slaborazvijenim regijama ostaju niske. Tvrtke ne žele mijenjati svoje mjesto sve dok jaz u proizvodnji ne postane prevelik. Ipak, mijenjaju svoje lokacije dok troškovi postanu dovoljno široki da nadoknade gubitak aglomeracije ekonomije. Tijekom drugog globalizacijskog vala većina tvrtki seli na novo mjesto što postaje gotovo trend jer od toga ima koristi ekonomija aglomeracije. Većina njih ne sudjeluje u rastu svjetske trgovine proizvodima i uslugama, već kombinacijom trajnih trgovinskih prepreka, lošom investicijskom klimom te antitrgovinskom politikom pokušava ograničiti razvoj zemalja te ih ograničiti na primarne proizvode. Drugi val globalizacije sinkronizira se s rastom politike za raspodjelu i politike socijalne zaštite u razvijenim društvima. Efekt toga je smanjenje jaza između zemalja. (World Bank, Oxford University press, 2002:30).

2.1.4. Novi val globalizacije

U novom valu globalizacije zemlje u razvoju postaju sve više odsječene u svijetu ekonomije opadajućih prihoda i rastućeg siromaštva. Isto tako međunarodne migracije i međunarodni tokovi kapitala ponovno su postali aktualni, nakon što je za vrijeme drugog vala globalizacije došlo do opadanja istog. Povećava se broj novih globalizatora. Neke zemlje u razvoju prvi puta uspijevaju iskoristiti svoje laboratorijske resurse te daju konkurentsku prednost svojim laboratorijskim intenzivnim proizvodima i uslugama (World Bank, Oxford, University press, 2002a:31).

Desila se zapanjujuća transformacija nekih zemalja u razvoju. Zemlje poput Kine, Bangladeša ili Šri Lanke imaju proizvodne udjele u svom izvozu iznad svjetskog prosjeka od 81 posto. Ostali, poput Indije, Turske, Maroka i Indonezije, dijele gotov jednak prosjek kao i onaj svjetski. Događa se značajno povećanje izvoza, i to izvoza usluga. Tijekom trećeg vala globalizacije udio izvoza bogatih zemalja povećan je na 20 posto, ali udio izvoza zemalja u razvoju se gotovo udvostručio na 17 posto. Razlog tome je djelomična promjena ekonomske politike. Tarife na proizvedene proizvode u razvijenim zemljama su počele padati, a mnoge zemlje padaju pod utjecaj liberalizacije. Isto tako, mnoge zemlje provode velika strana ulaganja, djelomično zbog velikog napretka u tehnologijama prijevoza i komunikacije. Kontejnerizacija i razvoj zračnog prometa doveli su do ubrzanja otpreme proizvoda, kao i to da daju dodatnu mogućnost zemljama sudjelovati u međunarodnim proizvodnim mrežama.

Novе informacije i komunikacijske tehnologije olakšavaju upravljanje, tj. koordinaciju geografski raspršenim lancima opskrbe (World Bank, Oxford University press, 2002a:32).

Mnoge globalizirajuće zemlje pomogle su svojim domaćim firmama probiti se na industrijska tržišta razvojem infrastrukture, vještina i institucija koje su potrebe za to.

2.2. Prednosti i nedostaci globalizacije

U našim svakodnevnim životima svjedočimo brzorastućem svijetu gdje su temelj svega nacionalne države i nacionalna ekonomija. Međutim, i ti temelji su podložni promjenama. Kako bi objasnili sve te procese koje su uzrok tim promjenama, dolazimo do izraza globalizacija, sile koja stvara novi svijet i mijenja uvjete življenja cjelokupnog čovječanstva. Osnovna bit globalizacije je maksimiziranje profita, međutim smatra se kako ona može biti i prijetnja, posebno tranzicijskim zemljama.

Unatoč tome ona bi se u svijetu ekonomije trebala shvaćati kao nešto pozitivno zbog mogućnosti i prilika koje ona nudi u današnjem ekonomskom svijetu. Konkretno, prilike za rast i razvoj. Ako globalizacija nije fenomen novijeg doba i ako egzistira nekoliko stoljeća, s pravom se pitati je li opravdan značaj koji se daje toj temi rasprave u današnjem svijetu. Globalizacija je nastala od riječi „the Globe“, što znači Zemlja, zemaljska kugla, okruglo nebesko tijelo, pri čemu treba imati na umu da globalizacija povezuje sve društvene radnje i procese koje imaju međunarodni značaj, koji se predstavljaju i pojavljuju u svim svjetskim zbivanjima. Globalizacija je prerasla nacionalne okvire i cilj joj je povećanje ekonomskog rasta i bogatstva. Ona predstavlja svijet kao neki zajednički prostor gdje se raznorazni činitelji (tehnički, ekonomski, društveni, tehnološki) isprepliću ne mareći za geografske granice, političko ustrojstvo... (Stiglitz 2007:5)

Pristalice globalizacije smatraju da je ona proces koja vuče k društvenom blagostanju i razvoju u svim poljima doprinoseći da svi (i bogati i siromašni) postaju bogatiji. Isto tako postoje i oni na drugoj strani koji smatraju da je globalizacija projekt dominacije zapada i amerikanizacije svijeta. Dok je za jedne globalizacija predstavlja ekonomsku i svjetsku integraciju, te razvoj, za druge je ona razlog za sukob i razne podjele između civilizacija. Za pristalice globalizacije ona predstavlja civilizacijski napredak, dok je za protivnike ona sila

koja produbljuje jaz između bogatih i siromašnih, stvarajući pretpostavke koje pogoduju bogatima da postaju još bogatiji u odnose na siromašne.

Brojne rasprave o globalizaciji podijelili su političare, znanstvenike, nastavnike i filozofe. Jedni smatraju da je globalizacija nužan proces, neophodan u današnjem svijetu, spontan proces koji poput „zahuktale lokomotive“ kreće naprijed i stvara novu mapu svijeta. Pristalice smatraju da je ono proces koji vuče k društvenom napretku i da su svi na boljitku na kraju dana. Isto tako na drugoj strani imamo pobornike teze da je globalizacije proces „pokazivanja mišića“ bogatih zemalja i „amerikanizacija“ svijeta koja produbljuje razlike između bogatih i siromašnih. Bit problema o globalizaciji nije u tome da li smo za ili protiv, odnosno za jednu od suprotstavljenih struja. Uzimajući u obzir kako je globalizacija danas gotovo svuda oko nas, bitno je da se s uvida i analiza prođe na kompleksna shvaćanje njenih obilježja i zakonitosti. Najvažnije je pokušati potisnuti sve negativne posljedice, a maksimalno iskoristiti sve pozitivne stavke. Tim više što suvremeni oblik globalizacije, za razliku od svih prethodnih upravo zbog međuzavisnosti pojedinačnih društava ima šansu da se vremenski i povijesno stabilizira na duži vremenski period, bez obzira na nepravde koja ona može nositi sa sobom, pogotovo prema nerazvijenom dijelu svijeta ili zemljama u razvoju. (Stiglitz 2007:6). Globalizacija danas nudi raznovrsne izazove, njome se preuzima rizik i uzrokuje nejednakost. Ona predstavlja neizvjesnost, ali isto tako sudjeluje u demokratskom i autoritativnom poretku.

2.3. Aspekti globalizacije

Proces globalizacija često se prikazuje kao široko polje mogućnosti. U tom polju mogućnosti isto tako se nalaze pozitivni i negativni aspekti globalizacije. Kao što je prije spomenuto fenomen globalizacije nije ništa novo. Ljudi su se procesom globalizacije počeli baviti već za davna vremena. Nekoć su bivša drevna carstva (grčko, rimsko, egipatsko) isto pokušavala ujediniti svijet. Kao uspješni provoditelj procesa globalizacije ističe se Rimsko Carstvo, koje je uspijevalo ujediniti veliki dio poznatog svijeta u jednu jaku političku, kulturnu i gospodarsku zajednicu. (Karlić, 2008:88)

Kada bi se globalizacija objašnjavala ekonomskim jezikom, onda ona stoji za internacionalizaciju proizvoda i usluga od strane velikih kompanija. Multinacionalne kompanije često proizvode u više država i to iz više razloga, a najvažniji razlog je taj da se

jeftino proizvodi. U isto to vrijeme nastoji prodati svoje proizvode po cijelom svijetu, odnosno žele zavladatai svjetskim tržištem.

Globalizacija se može definirati i kao politički proces kojim države dijele neke vrijednosti i tako se ostvaruje oblik neke suradnje, a male države u toj bitci postaju gubitnici u borbi za vlast.

Globalizacija se može definirati i kao kulturološki fenomen. Kada je taj fenomen pozitivan, on se može opisati kao interakcija između različitih kultura koje se međusobno obogaćuju. Kada je taj fenomen negativan, onda se može reći da najniži zajednički nazivnik koji se može nazvati Anglosaksonska kultura, dominira svijetom i ima najveći utjecaj na svijet.

Globalizacija se može također objašnjavati kroz religiju. Neki tvrde kako su prvi globalizatori bili Isus Krist i apostoli. Ta ideja ima uporište u tome što se smatra kako su oni širili ideju globalnih vrijednosti i nisu poništavali narode i njihove tradicije, nego suprotno tome, oni su ih podizali naglašavajući njihove vrijednosti. Negativni aspekt religijske globalizacije je taj što su se širile i nametale određene (pseudo) religijske ideje svim državama s ciljem da sve ostale religijske vrijednosti nestanu s zemlje, a zavlada samo jedna. (Karlić,2008:88)

U cijeloj toj priči čovjek dobiva novu ulogu u društvu, on sve više postaje sredstvo, a napredak tehnike i tehnologije postaje cilj. Naime, današnjim reklamama i marketingom u čovjekovu glavu ulijevaju se neki novi sustavi vrijednosti čiji je glavni cilj uvjeriti čovjeka da je smisao njegovog postojanja imati i trošiti. Kako je cilj ekonomske globalizacije neograničeno povećavanje tržišta kako bi se stvorili preduvjeti za rast proizvodnje, tako treba i naći nekog tko će trošiti te proizvodnje. Tako čovjek postaje jedna karika u već uhodanom velikom sustavu.

2.3.1 Pozitivni aspekti globalizacije

Na kulturnom, političkom, ekonomskom i gospodarskom području globalizacija bilježi neke zapažene rezultate. Velika politička globalizacija stvorena je osnivanjem Ujedinjenih naroda. Preko te političke organizacije ulogu upravljanja svijetom imaju i male i velike države. Značajna politička struktura isto tako je i Europska unija. Cilj Europske unije je ujediniti europske države i stvoriti veliku političku zajednicu država i naroda koja bi uz SAD, Kinu i Rusiju bila ravnopravan partner u određivanju svjetske politike. Nakon svih krvavih ratova konačno se dolazi do rješavanja kako treba stvarati zajedništvo među narodima. (Karlić, 2008:90)

Pozitivna strana globalizacije je i širenje gospodarskih uspjeha diljem svijeta, kao npr. pronalaženje načina da se proizvede više hrane za siromašniji dio današnjeg svijeta. Tome uspjehu bitno pridonosi znanost, tj. znanstvena istraživanja. Također globalno pozitivni uspjeh je i materijalna pomoć stanovništvu pogođenu elementarnim nepogodama. Proizvodnja proizvoda i dobara po znatno jeftinijoj cijeni bez carina, te uvođenje demokracije u one države koje se bile u rukama raznih vlastodržača isto je plod globalizacijskog procesa. Danas zahvaljujući suvremenim sredstvima komunikacije ljudi mogu međusobno po cijelom svijetu prepričavati svoje otkrića, ideje, spoznaje i iskustva. Po tom pitanju sve barijere su uklonjene. U svakom slučaju globalizacija ima mnogo svojih pozitivnih točaka koje treba dalje njegovati i razvijati. (Karlić,2008:90)

2.3.2 Negativni aspekti globalizacije

Kako postoje pozitivne strane globalizacije, tako i imamo neke njene negativne strane. U pravilu, velike i moćne države iskorištavaju gospodarsku nemoć manjih naroda, kako bi ih podvrgli svojim ekonomskim i političkim opcijama. Tako za male države u ovom području postoji opasnost da se potpuno integriraju s velikima, te tako da i gotovo nestanu. Svjesno ili nesvjesno, globalizacija briše razlike među ljudima, odnosno njihovu povijest, jezik i kulturu, tj. sve ono što čini neki narod posebnim i po čemu bi trebao biti prepoznatljiv u svijetu. Negativni aspekti globalizacije vidljivi su na ekonomskom, gospodarskom, kulturološkom i religijskom području.

U današnjem svijetu sve je podređeno ostvarivanju profita. Novac i profit imaju veliku moć koja se nalazi u transnacionalnim bankama i korporativnim multinacionalnim društvima. Tako je nastala globalizirana ekonomija koja više ne poznaje državne granice, a vođena je logikom maksimalnog iskorištavanja svih ponuđenih potencijala za ostvarenje što većeg profita. Takav razvoj ekonomije ne vodi računa o socijalnoj komponenti, odnosno o posljedicama svog djelovanja. Ta stavka je ostavljena na brigu pojedinim državama koje se moraju brinuti za svoje stanovništvo i opći društveni razvoj. Ali i ovdje su države snažno uvjetovane od međunarodnih financijskih institucija (World Bank, WTO,MMF) koje najčešće traže slijedeće:

(Karlić,2008:91)

- moraju se ukloniti sve prepreke međunarodnoj trgovini i stranim ulaganjima

- države moraju obaviti brzu privatizaciju, pa i javnog sektora
- tržišta mora biti slobodno i fleksibilno
- države moraju smanjiti socijalne troškove

Isto tako, često se zna dogoditi kako financijske ustanove nerijetko zadužuju male narode u svojim bankama, kako bi zarađivale novac na siromašnima i bespomoćnima. Veliki dugovi siromašnijih država bogatima su šansa i sredstvo da ih kontroliraju i nad njima vladaju. (Karlić, 2008:92)

2.4. Globalizacija i siromaštvo

Suprotno nekim razmišljanjima, siromaštvo nije lako utvrditi niti kvalificirati. Argumenti o globalnom siromaštvu često su predstavljeni jednostrano i na pretjerano pojednostavljeni način. Postoje 5 temeljnih pitanja u vezi siromaštva (Vandemoortelle, 2002:2):

- Je li 1USD po danu ispravna mjera siromaštva?
- Jesu li statistike za Kinu nepotrebne, izazivajući globalna kretanja stanovništva?
- Da li se veći dio globalne rasprave o siromaštvu odnosi na „pogrešnu konkretnost“
- Je li kapital dobar za siromašne?
- Je li socijalni amortizer izvediv i pristupačan?

Prema procjenama udio ljudi u zemljama u razvoju koji žive manje od 1 dolara dnevno pao je s 32 na 25 posto. (Vandemoortelle, 2002:2) Trendovi siromaštva za većinu regija pokazali su mali ili skoro pa nikakav napredak. U tome svemu igra bitnu ulogu obrazovni standard. 120 milijuna djece trenutno nije upisano u obrazovni sustav. Oni se pridružuju redovima gotovo milijarde odraslih koji ne znaju čitati ili pisati i od tog broja sve je više žena zastupljeno.

Široka rasprostranjenost nepismenosti je veliki izvor produbljivanja siromaštva, rastuće nejednakosti i usporavanja ekonomskog rasta. Zemlje s takvim problemima očekuju da će se adekvatno integrirati u globalnu ekonomiju bez opremanja svojih ljudi osnovnim sposobnostima. Neuspjeh obrazovnog sektora tako negativno utječe na šanse za ostvarenjem toga cilja. Siromaštvo se sada tumači kao višedimenzionalno, ali unatoč tome njegova glavna mjera ostaje jednodimenzionalna. 1USD je međunarodno mjerilo za mjerenje opsega siromaštva u zemljama u razvoju. Temelji se na studijama provedeno u 33 zemlje. Ispostavilo

se da Indonezija, Maroko, Nepal, Kenija, Pakistan, Filipini i Tanzanija imaju nacionalnu granicu siromaštva oko 1USD po osobi. (Vandemoortele, 2002:5)

Valja istaknuti kako se međunarodna linija siromaštva temelji na različitim, a ne zajedničkim košaricama. Početkom 20. stoljeća (Rowntree, 1910.) je provedeno je istraživanje o siromaštvu na temelju reda od 26 šilinga tjedno za šestero obitelji u gradu New Yorku. Bilo bi neprimjereno današnje vrijeme koristiti istu liniju siromaštva prilagođeno inflaciji i veličini obitelji. Držanje granice siromaštva na razini Rowntreeja značilo bi da za neke osnovne robe i usluge nikad nema mjesta u košarici osnovnih potrepština - poput vode, struje, gradskog prijevoza i osnovnih lijekova.² Granica siromaštva mora biti osjetljiva na prosječnu razinu ekonomskog blagostanja grupe ili nekog društva i ona postaje aritmetička sredina za siromaštvo. Procjene siromaštva Kineza bitno utječe na globalnu razinu siromaštva, dobivaju se točne procjene globalnog kretanja siromaštva. Kinu se često navodi kao primjer zasljepljujućeg ekonomskog rasta. Makroekonomija nastoji analizirati uzroke siromaštva na zbirnoj razini. Ti prosjeci mogu biti pogrešni i ako se pretjerano oslanjamo na te agregatne pokazatelje, te može nastati zabluda, tj. neutemeljena pristranost nekoj politici. Neslaganje s ekonomskim politikama se djelomično može objasniti s razlikom u razini razvrstavanja ekonomskih analiza. (Kanbur, 2001:1083-1094)

Mjera siromaštva u svijetu neizbježno dovodi do zaključka kako je nedostatan ekonomski rast glavni uzrok siromaštva. Isto tako povećanjem stope ekonomskog rasta u velikoj mjeri bi se smanjilo siromaštvo u svijetu. Iz ovih zapažanja možemo zaključiti kako ekonomski rast igra očitu ulogu u smanjenju siromaštva u svijetu. Strategije protiv siromaštva često zanemaruju brige o kapitalu. Pravednost se rijetko naziva krajnjim ciljem. Siromaštvo ima mnogo dimenzija koje se ne mogu obuhvatiti jednim pokazateljem. Globalne procjene koje se temelje na standardu od jednog dolara dnevno su krajnje upitne, one podcjenjuju globalno siromaštvo i precjenjuju vrijednosti ekonomskog napretka. Ako trenutačni trendovi ekonomskog rasta i dalje postoje, tada to ispada kao dobra šansa za susret s nekim međunarodnim ciljevima i ako ništa ne radimo (Collier, Dollar, 2002)

² Slabost norme siromaštva od 1USD po danu je ta što ne mjeri pristup osnovnim dobrima i uslugama koje se trenutno pružaju. Pristup takvim uslugama je često kritično vezan za siromašne, ali prihod iznad ili ispod 1 USD po danu ne govori ništa o pristupu i kvaliteti javnih usluga

2.5. Proces globalizacije tržišta i njen utjecaj na poslovanje poduzeća

U današnjem modernom svijetu hrvatske tvrtke su prisiljene koristiti i primijeniti nova tehnička i tehnološka rješenja, ali isto tako i adekvatno prilagoditi organizaciju novim uvjetima. Iz tog je razloga bitno proučiti nova teorijska saznanja, te ista adekvatno primijeniti radi postizanje globalne konkurentnosti. Kao preduvjeti za razvoj i prilagodbu poduzeća zahtjevima globalizacije isplivali su razvoj, unaprjeđenje i standardizacija poslovnih procesa te same promjene u organizacijskoj strukturi. (Zdrilić, 2015:1)

Globalizacija ima sve veći utjecaj na razvoj poslovnog društva u Hrvatskoj, odnosno nužnost prilagođavanja hrvatskih tvrtki na novonastale situacije. Tako tvrtke prolaze kroz dramatične promjene načina i metoda vođenja, te razmišljanja koja su većim dijelom naslijeđena od socijalističkog te socijalno ekonomskog sustava. Dokaz tome vidimo svakodnevno i to su brojne krizne situacije, kao i bankroti poslovnih subjekata. Jedan od osnovnih preduvjeta za uspješno natjecanje na globalnom tržištu rada i kapitala je uvođenje moderne organizacijske metode dizajna. Isto tako, privatizirane tvrtke imaju pritisak, jer njihovi strani vlasnici uvode pravila ponašanja i postupke koji su standardizirani u inozemstvu. Ukratko, promjene kojima teže tvrtke traže drastičnu promjenu unutar organizacijske strukture poduzeća, što je aspekt koji raznorazni menadžeri i voditelji često zaboravljaju pa su tako otpočetak osuđeni na neuspjeh. Tako su to dva početna uvjeta kako bi neka tvrtka bila uspješna definirati i standardizirati poslovne procese, te razvijati organizacijske strukture unutar same tvrtke. (Puvača, Zdrilić, 2015:2)

Poslovno okruženje predstavlja sve ono što se nalazi izvan organizacije. Međutim, sam pojam je vrlo teško konkretno definirati. Okoliš se sastoji od ustanova ili sila koje djeluju na radne rezultate organizacije i nad ovim parametrom organizacija ima vrlo malo utjecaja i kontrolu. Okoliš obično uključuje dobavljače, kupce, vladine institucije i slično. (Robbins, 1995:219) Unutarnje okruženje možemo definirati kao skup činitelja koji definiraju prirodu i karakteristike organizacije, tj. kao onaj dio okoliša koji se već nalazi u samoj tvrtki. Uz unutarnje okruženje imamo i vanjsko okruženje koje definiramo kao skup faktora koji posredno utječu na poduzeće (Buble, 2000:81). Okoliš tvrtke na velik način određuje način poslovanja i funkcioniranje organizacije.

Slika 4 prikazuje okruženje tvrtke, koje se dijeli na poslovnu i internu okolinu, te sve elemente svake pojedinačne okoline. Kao što je vidljivo iz slike 4. unutrašnju okolinu čini struktura poduzeća, njegova korporacijska kultura te raspoloživi resursi, dok opća okolina se sastoji od ekonomske dimenzije, socio-kulturne dimenzije, ekološke, tehnološke i političko-pravne dimenzije.

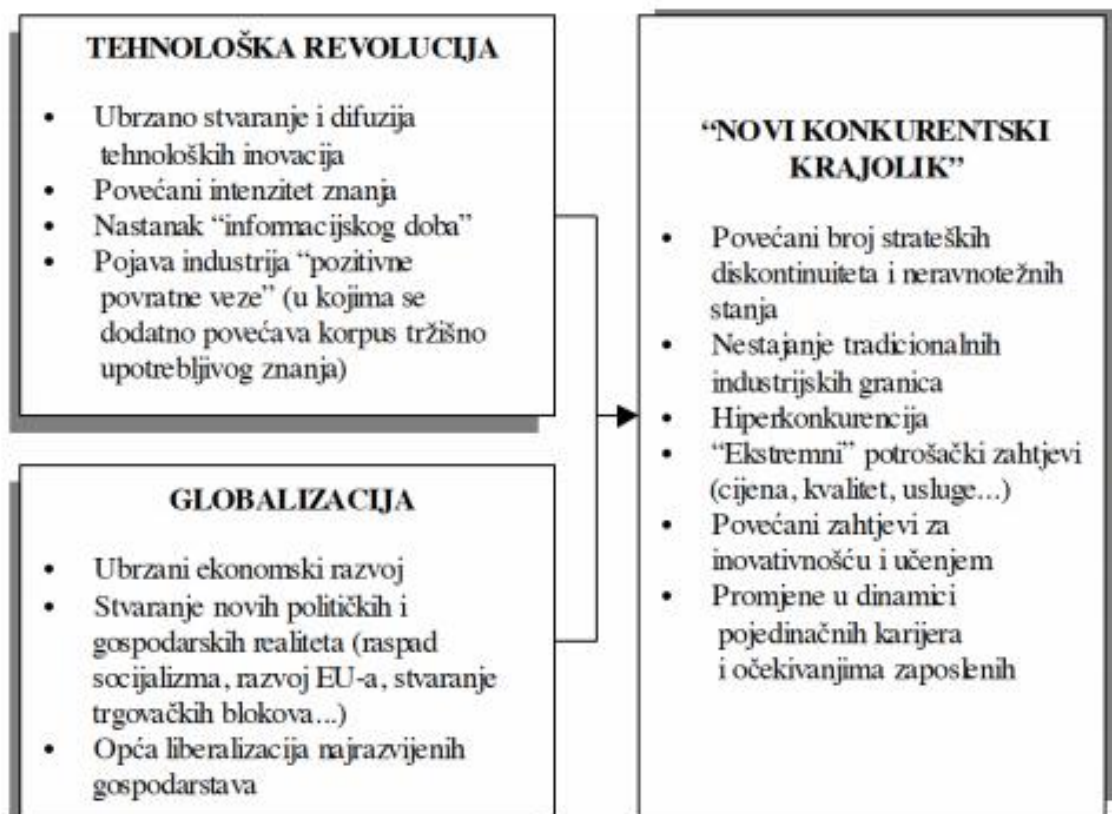

Slika 4. Elementi okruženja tvrtke

Izvor: (Buble, 2000:70)

Statično okruženje u odnosu na dinamičko stvara poprilično manje neizvjesnosti za menadžere. Budući da ta neizvjesnost prijeti produktivnosti organizacije, uprava je nastoji svesti na minimum. Jedan od načina smanjenja nesigurnosti poslovnog okruženja je prilagodba organizacijske strukture na uvjete koji vladaju na tržištu. U poslovnoj strategiji se industrijska okolina stavlja na prvo mjesto koje se može definirati na različite načine. Globalizacija i tehnološki napredak kao temeljne odrednice razvoja opće okoline stvaraju potpuno novu sliku suvremene konkurentne okoline i u najvećoj mjeri određuju trendove tehnološkog razvoja. (Hitt, Keats i DeMarie, 1998.)

Slika 5 prikazuje odrednice razvoje i njihove osobine, te kako one utječu na novi konkurentski krajolik. Iz koje je vidljivo kako su poduzeća u cilju održavanja vlastite konkurentnosti izložena kontinuiranom ubraznom stvaranju i difuziji tehnoloških inovacija. Suvremena poduzeća ekonomski razvoj moraju osigurati u uvjetima „ekstremnih“ potrošačkih zahtjeva, hiperkonkurencije, te kontinuiranih promjena u dinamici pojedinačnih karijera i očekivanja zaposlenih.

Slika 5. Opće karakteristike i osnovne odrednice razvoja suvremenih industrijskih okruženja

Izvor: (Hitt, Keats i DeMarie, 1998:22)

Na temelju podataka iz istraživanja (Zdrilić, 2000:36) dolazi se do zaključka da su zaposlenici najbolje upoznati s problemima tvrtke, dobavljača i kupaca. Ostale informacije su zaposlenicima dostupne u puno manjoj mjeri. U istraživanju se dolazi do zaključka kako u većini poduzeća nema adekvatne organizacijske strukture u kojoj sudjeluju svi zaposlenici.

Zbog toga je razvoj organizacijske strukture u domaćim poduzećima još u početnoj fazi nastanka.³

U današnje doba je od iznimne važnosti uz razvoj vlastitih potencijala unutar tvrtke voditi brigu i o poslovnom okruženju i globalizaciji. Globalizacija je postala dio naše svakodnevnice i kao takvu ju treba prihvatiti, sa svim njenim prednostima i manama. Iz tog razloga je vrlo bitna fleksibilnost i mogućnost prilagodbe na novonastale situacije. Kako bi ta prilagodba na novu situaciju bila što učinkovitija, potrebno je uložiti velike napore u sami razvoj organizacijske kulture, koja je u domaćem okruženju poprilično zapostavljena. U domaćim poduzećima postoji relativna neprimjerenost postojećih organizacijskih rješenja u odnosu na karakteristike današnje poslovne okoline, globalizacijskih procesa i drugih aspekata poslovanja. (Zdrilić, Puvača, Roso, 2015.) Precjenjivanje vlastitih mogućnosti od strane top menadžmenta može postati značajna zapreka iniciranju i provedbi raznih organizacijskih promjena. Stoga je potrebno da se stvori svijest o vlastitoj razini konkurentnosti nasuprot zahtjevima globalnog tržišta, sve većim zahtjevima kupaca i to na razini top menadžmenta. S druge strane problem u domaćem okruženju je taj što se menadžeri često moraju boriti protiv pukog „preživljavanja“ i prevladavanja raznih prepreki, pa se iz tog razloga zanemaruju i ne dobivaju dovoljnu pažnju problemi srednjoročne i dugoročne prirode. Unatoč svim nedaćama i problemima u današnjem poslovnom okruženju, potrebno je što brže i učinkovitije napraviti organizacijske promjene kako bi se dočekala budućnost i unaprijedila konkurentnost. Sve ostalo je puko preživljavanje.

³ Istraživanje poslovnih slučajeva u četiri velike hrvatske tvrtke tijekom 2010. godine. Radi se šestoj po veličini hrvatskoj banci, turističkoj tvrtki sa šest turističkih objekata i dvjema zaštitarskim tvrtkama koje su po veličini šesta i osma tvrtka u toj industriji (Zdrilić, 2010.)

3. EKONOMSKI RAST

Ekonomski rast ključno je pitanje koje se postavlja pred ekonomsku politiku svake zemlje. Suvremene ekonomske teorije polaze od činjenice da se zemljama u razvoju sugerira potreba razina određenog vanjskog zaduženja kako bi se osigurao određeni ekonomski rast. Vlade se zadužuju da bi investirale i podigle razinu javnih usluga. Međutim, ako vanjski dug naraste iznad određene granice, tada vanjski i ukupan javni dug vrše pritisak na privatne investicije, snižavaju konkurentsku sposobnost realne ekonomije, smanjuju *output* i plaće. Poglavlje 3. ovog diplomskog rada obrađuje teorije i modele ekonomskog rasta te determinante i čimbenike ekonomskog rasta.

3.1. Teorija ekonomskog rasta

Ekonomski rast predstavlja povećanje vrijednosti proizvodnje u određenoj društvenoj zajednici u određenom vremenskom periodu, te predstavlja kvantitativnu dimenziju gospodarstva. On predstavlja povećanje ukupne proizvodnje neke zemlje tijekom vremena koja se obično mjeri godišnjom stopom rasta realnog BDP-a (Samuelson, 1992:501). Povećanje proizvodnje na području gospodarstva stoji u velikoj međuovisnosti s procesom investiranja, tj. predstavlja funkciju investicija. Makroekonomski pokazatelj koji predstavlja sveukupnu mjeru proizvodnje ukupnih proizvoda i usluga u jednoj zemlji naziva se Bruto društveni proizvod (BDP). Bruto društveni proizvod se dijeli na kategoriju domaće proizvodnje i saldo uvoza i izvoza. Domaća potrošnja se dijeli na konačnu potrošnju i bruto investicije gdje se konačna potrošnja može tumačiti kao zbroj individualnih izdataka za potrošnju i kolektivnih izdataka države za potrošnju, izdatke neprofitnih udruga koji služe kućanstvima i individualnih izdataka države. Bruto investicije države predstavljaju ukupna ulaganja u dugotrajnu imovinu i promjenu zaliha, a investicije u dugotrajnu imovinu obuhvaćaju investicije u novu dugotrajnu imovinu, troškove transakcije te nabavku nematerijalne imovine. Dio proizvoda koji je proizveden u zemlji ne završava u konačnoj investicijskoj potrošnji, već je namijenjen izvozu. (Vojnić, 1970.)

3.2. Modeli ekonomskog rasta

Ekonomski rast i modeli ekonomskog rasta su teme koje već neko duže razdoblje intrigiraju ekonomiste diljem svijeta. Kao začetnici teorije ekonomskog rasta ističu se Roy Harrod i Evsey Domar koji su neovisno jedan o drugome 1939. i 1946. izgradili modele ekonomskog

rasta polazeći od pretpostavke da tržišne snage nisu dovoljne za osiguranje istomjernog rasta uz punu zaposlenost. Njihovi modeli polaze od osnovnih pretpostavki:

- Modeli predstavljaju fiksni odnos kapitala i rada
- Gospodarstvo se redovito nalazi izvan razvojne putanje rasta
- Ne postoji sila koja će gospodarstvo ponovno vratiti na razvnotežnu putanju rasta

Ove pretpostavke su potaknule Roberta Solowa da razvije potpuno novi model koji drugačije pristupa ekonomskom rastu. (Mervar, 1999:1)

Američki ekonomist Nicholas Kaldor 1961. definira neke činjenice kao početnu točku za izradu teoretskih modela koji se odnose na procese ekonomskog rasta i razvitak industrijaliziranih zemalja (Jones i Romer, 2009:24) :

- Produktivnost rada, tj proizvodnja po radniku raste po konstantnoj stopi
- Kapital po radniku također raste po konstantnoj stopi
- Realni kamatnjak ili povrat na kapital su konstantni
- Omjer kapitala i proizvodnje tijekom vremena je relativno stabilan
- Kapital i rad imaju stabilne udjele u BDP-u kroz vrijeme
- Velike su razlike u stopama rasta među najbrže rastućim ekonomijama u rasponu od 2 do 5 posto.

Solowljev model rasta predstavlja temelj za sve kasnije modele i predstavlja se najvažnijim modelom kojim se može objasniti ekonomski rast. Taj model ističe kako sva teorija počiva na pretpostavkama koje nisu potpuno točne, te je svrha svega pojednostavljanje pretpostavki tako da se u konačnici rezultati mogu usporediti sa stvarnošću. Polazne točke u Solowljevom modelu su da se u gospodarstvu proizvodi samo jedno dobro, nema međunarodne razmjene (zatvoreno gospodarstvo), nema sektora države, puna je zaposlenost svih faktora proizvodnje (rada i kapitala), stopa investiranja (štednje) je konstantna, konstantne su stope participacije i rasta stanovništva po stopi n , te je tehnologija egzogena varijabla. (Krueger, 2009:62). Akumulacija kapitala sama po sebi ne može održavati ekonomski rast. Kako su prinosi na kapital opadajući, potrebna je sve veća količina kapitala kako bi se uspješno održao konstantan porast proizvodnje po radniku. Moguće je da dolazi onda do zasićenja, jer gospodarstvo više nije u mogućnosti povećati štednju i akumulaciju kapitala, te tada proizvodnja po radniku prestaje

rasti. Veća stopa štednje ne može konstatno održavati višu razinu proizvodnje. U osnovnom Solowljevom modelu nema dugoročnog rasta proizvodnje po radniku i kapitala po radniku. Dolazi do rasta, ali on raste po stopi rasta stanovništva tako da je omjer konstantan i jednom kada gospodarstvo dolazi u postojano stanje, ono tamo ostaje zauvijek. Zbog uvođenja tehnologije proizvodnja i kapital po radniku više neće biti u postojanom stanju, već rastu po konstatnim stopama, taj rast se naziva staza ravnomjernog rasta. U proširenom Solowljevom modelu, na stazi ravnomjernog rasta dolazi do povećanja proizvodnje po radniku i kapitala po radniku po stopi tehnološkog napretka. Stoga se zaključuje kako je ekonomski rast ovisan o stopi tehnološkog napretka. Akumulacija kapitala ne može kontinuirano osigurati rast outputa, ali kontinuirani tehnološki napredak to može (Blanchard, 2017).

Solowljev model smatra se jednim od ključnih doprinosa kojim se nastoji objasniti ekonomski rast. Objasnjava gotovo sve relevantne činjenice. Model nam daje i odgovor zašto određene zemlje rastu po različitim stopama. Gospodarstva koja se nalaze bliže stazi ravnomjernog rasta, rasti će po većim stopama nego gospodarstva koja se nalaze dalje od staze ravnomjernog rasta. Unatoč svim prednostima Solowljev model ima i nedostatak. Propušta objasniti što to sve točno generira tehnološki napredak koji osigurava ekonomski rast. Model objasnjava tehnologiju kao egzogenu varijablu koja dolazi slučajno. Iz tog razloga se pojavljuju modeli koji nastoje objasniti tehnološki napredak koji su sadrženi u modelu, a zovu se modeli endogenog rasta. (Krueger, 2009:62-71). Modeli endogenog rasta javljaju se krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća kada istraživači pokušavaju pronaći alternativni model Solowljevom modelu prema kojemu je rast određen stopom tehnološkog napretka. Ta teorija ne objašnjava probleme nositelja ekonomske politike, te ne nudi rješenje za sve slabiji ekonomski rast razvijenih zemalja, kao i stagnaciju rasta u siromašnijim zemljama. Kao poticaj nastanka upravo tog modela ističu se konvergencija dohodaka koju zagovara neoklasična teorija i pokušaj davanja alternative modelu savršene konkurencije (Mervar, 1999:1).

Modeli endogenog rasta dijele se u tri skupine:

- Prva skupina modela bavi se novim kapitalnim investicijama gdje dolazi do razvoja novih proizvodnih procesa i tehnološkog napretka zahvaljujući efektu *learning by doing* (učenje kroz rad), jer se radnici suočavaju s novim problemima koji prije nisu bili prisutni. Prinosi na razini poduzeća su konstantni, ali na razini cijelog

gospodarstva su rastući. Ova činjenica se može objasniti efektom prelijevanja znanja koje vodi do unaprijeđenja javno dostupnog znanja i može se odraziti u povećanoj razini tehnologije. U modelu se polazi od pretpostavke da vlada savršena konkurencija i da si poduzeća ne prisvajaju monopolsku moć uslijed inovacija u proizvodnom procesu. Zahvaljujući ljudskom kapitalu koji se akumulira formalnim obrazovanjem, obučavanjem na poslu ili učenjem kroz rad, mogući su rastući prinosi i neograničen ekonomski rast.

- Druga skupina modela endogenog rasta je fokusirana na ljudski kapital kao temelj tehnološkog napretka, a s time i ekonomskog rasta. Ljudski kapital predstavlja osnovni element ravnotežne stope rasta BDP-a po radniku. S perspektive mikroekonomije on čini ukupnu količinu znanja i vještina koju posjeduje određeni zaposlenik. Sa stajališta makroekonomije ljudski kapital predstavlja opću razinu vještina i znanja koju posjeduje radna snaga neke zemlje ili geografskog područja. Utjecaj ljudskog kapitala na stopu rasta dohotka po zaposleniku zasniva se na stajalištu kako je produktivnost proporcionalna razini znanja i vještina neke radne snage. Veća akumulacija ljudskog kapitala vodi bržem rastu produktivnosti, a kao posljedica toga i sve većoj ravnotežnoj stopi rasta BDP-a po zaposleniku. Akumulacija znanja i vještina rezultat je procesa formalnog obrazovanja, a u određenoj mjeri može biti i rezultat procesa učenja kroz rad. (Mervar, 1999:9)
- Treća skupina modela endogenog rasta nastoji tehnološki napredak objasniti kroz ulaganja u istraživanja i razvoj. Osnovna pretpostavka ovog modela je prisutnost monopola kako bi se takva vrsta ulaganja isplatila. Ovdje se postavlja pitanje kako kroz određeno razdoblje povećati opću razinu ljudskog znanja. Ono koje nastaje kao rezultat fundamentalnih istraživanja ima odlike javnog dobra, besplatno je putem raznih znanstvenih literatura i ta količina znanja nije umanjiva. Kada se radi o specifičnim znanjima i specifičnim proizvodnim procesima poduzeća, oni u čestim slučajevima nastaju kao rezultat primijenjenih istraživanja i privatnih ulaganja ekonomskih subjekata. Takva znanja su ograničena samo na neke subjekte i nisu dostupna kao javna dobra. U praksi se javljaju dvije paralelne grane koje tehnološki razvoj definiraju ciljanim ulaganjem u istraživanje i razvoj. Prva grana obuhvaća tehnološki napredak horizontalnim inovacijama. Specijalizacija ekonomskih subjekata u proizvodnji novih proizvoda vodi ka razvoju novih ideja. Druga grana tehnološki napredak objašnjava vertikalnim inovacijama. Tehnološki razvoj se zasniva na napretku već postojećih proizvoda i proizvodnih procesa (Mervar 1999:11).

Ciljevi modela endogenog rasta su izbjeći pretpostavku o opadajućim prinosima kapitala. Glavna značajka ovih modela je brži rast gospodarstva u dugom roku, ako ono više štedi i investira. Zato zemlje ne moraju nužno ostvariti ravnotežnu stopu rasta. Rast po višim stopama od ravnotežne može biti održiv budući da nema opadajućih prinosa na kapital (Mervar, 1999:12).

3.3. Determinante ekonomskog rasta

U Solowljevom modelu ekonomski rast uzrokuje egzogeno determinirana stopa tehnološkog napretka. Investicije i stopa rasta stanovništva imaju utjecaj jedino na razinu dohotka i kapitala po radniku, ali ne i na njihovu stopu rasta. U endogenim modelima glavne determinante ekonomskog rasta su akumulacija kapitala (fizički ili ljudski) i ulaganje u istraživanje i razvoj koje vodi tehnološkom napretku. Endogeni modeli dijele jednu veoma bitnu razliku prema Solowljevu modelu: u njima promjena stope investicija ima učinak ne samo na razine nego i na stope rasta. (Krueger, 2009:105)

Isto tako treba naglasiti da se ipak radi samo o modelima, a model predstavlja pojednostavljenu sliku stvarnosti. Kod Solowljevog modela potrebno je uočiti niz pretpostavki koje moraju biti zadovoljene kako bi objašnjenje toga modela imalo nekakvog smisla. Unatoč tome što svi ti modeli u određenoj količini prikazuju pokretače ekonomskog rasta, još uvijek one u cijelosti ne objašnjavaju determinante ekonomskog rasta. Stoga se među ekonomistima diljem svijeta provode brojna empirijska istraživanja o ekonomskom rastu. Jedno od najbitnijih takvih istraživanja je proveo ekonomist Robert J. Barro 1996. Determinante kako ih je iznio Barro (Barro, 1997:14-22)

- *Početna razina BDP- a:* za dane vrijednosti eksplanatornih varijabli⁴ neoklasični model predviđa negativni koeficijent korelacije ekonomskog rasta i početne razine BDP-a. Što je veća razina BDP-a to je stopa rasta manja i obratno.
- *Početna razina ljudskog kapitala:* rezultati pokazuju pozitivan utjecaj više godina školovanja muškog dijela populacije u odnosu na ekonomski rast. Svaka dodatna godina školovanja na višoj razini podiže stopu rasta za 1,2 postotna boda godišnje.

⁴ Eksplanatorne varijable su vrsta nezavisnih varijabli za koju se sa sigurnošću može tvrditi da je nezavisna

Suprotno od toga, obrazovanje ženskog dijela populacije može smanjiti stopu fertiliteta i tako utjecati na ekonomski rast. Dokazi za djelovanje ovog indirektnog kanala su slabi. Isto tako, značajan je i pozitivan utjecaj očekivanog životnog vijeka na gospodarski rast. Životni vijek ne predstavlja samo zdravstveno stanje populacije, već i kvalitetu ljudskog kapitala.

- *Stopa fertiliteta:* porastom populacije dio investicija se koristi za nabavu kapitala za novu radnu snagu umjesto povećanja kapitala po radniku. Viša stopa rasta stanovništva ima negativan utjecaj na ravnotežnu razinu dohotka po radniku u neoklasičnom modelu rasta. Još jedna posljedica veće stope rasta stanovništva je povećanje izdataka i trošenje resursa na održavanje novog stanovništva. Iako stopa rasta populacije nije najbitniji element ekonomskog rasta, dostupni podaci upućuju na to da bi egzogeni pad nataliteta povećao stopu rasta BDP-a po stanovniku.
- *Državna potrošnja:* veza državne potrošnje (kao udjela BDP-a) i ekonomskog rasta je negativna. Veći udio neproizvodne državne potrošnje u BDP-u sukladno tome i većeg oporezivanja, smanjuje stopu rasta za danu početnu razinu BDP-a.
- *Vladavina prava:* cilj indeksa vladavine prava je ocijeniti privlačnost investicijske klime određene zemlje uzimajući u obzir učinkovitost provođenja zakona, poštivanje ugovora kao i drugih stavki koje utječu na poštivanje prava vlasništva. Indikator vladavine prava najviše utječe na investicije i gospodarski rast.
- *Uvjeti razmjene:* oni se smatraju bitnim stavkama ekonomskog razvoja, koje često izvoze nekolicinu primarnih proizvoda. Utjecaj promjena uvjeta razmjene, mjerenih kao omjer uvoznih i izvoznih cijena na BDP nije mehanički. Ako se fizička količina domaćih proizvoda ne mijenja, onda poboljšanja u uvjetima razmjene ima pozitivan utjecaj na nacionalni dohodak i vjerojatno potrošnju, dok nema utjecaj na realni BDP. Promjene u realnom BDP-u javljaju se samo ako promjena u uvjetima razmjene uzrokuje promjenu zaposlenosti i outputa. Npr. zemlja uvoznica nafte može na povećanje cijene nafte djelovati smanjenjem zaposlenosti i proizvodnje. Uvjeti razmjene su značajna statistička varijabla, ali nisu ključni element ekonomskog rasta mnogih siromašnih zemalja.
- *Udio investicija u BDP-u:* u modelu rasta za zatvorenu ekonomiju stopa štednje je egzogena i jednaka omjeru investicija u outputu. Veća stopa štednje znači veću ravnotežnu razinu proizvodnje po radniku što podiže stopu rasta za danu početnu razinu BDP-a. Ali može vrijediti i obratno. Veći udio investicija može biti pokazatelj

višeg ekonomskog rasta, jer se otvaraju više mogućnosti investiranja. Na temelju toga, veći udio investicija je posljedica, a ne uzrok ekonomskog rasta. Varijable koje imaju utjecaj na ekonomski rast, isto tako imaju utjecaj i na udio investicija u outputu. Udio investicija je u pozitivnoj korelaciji s ljudskim kapitalom i vladavinom prava, a negativno s državnom potrošnjom i stopom inflacije. Objašnjenje svega toga navedenoga bi bilo da bolji zakoni, manja državna potrošnja i stabilnije cijene potiču ekonomski rast, stimulirajući investicije.

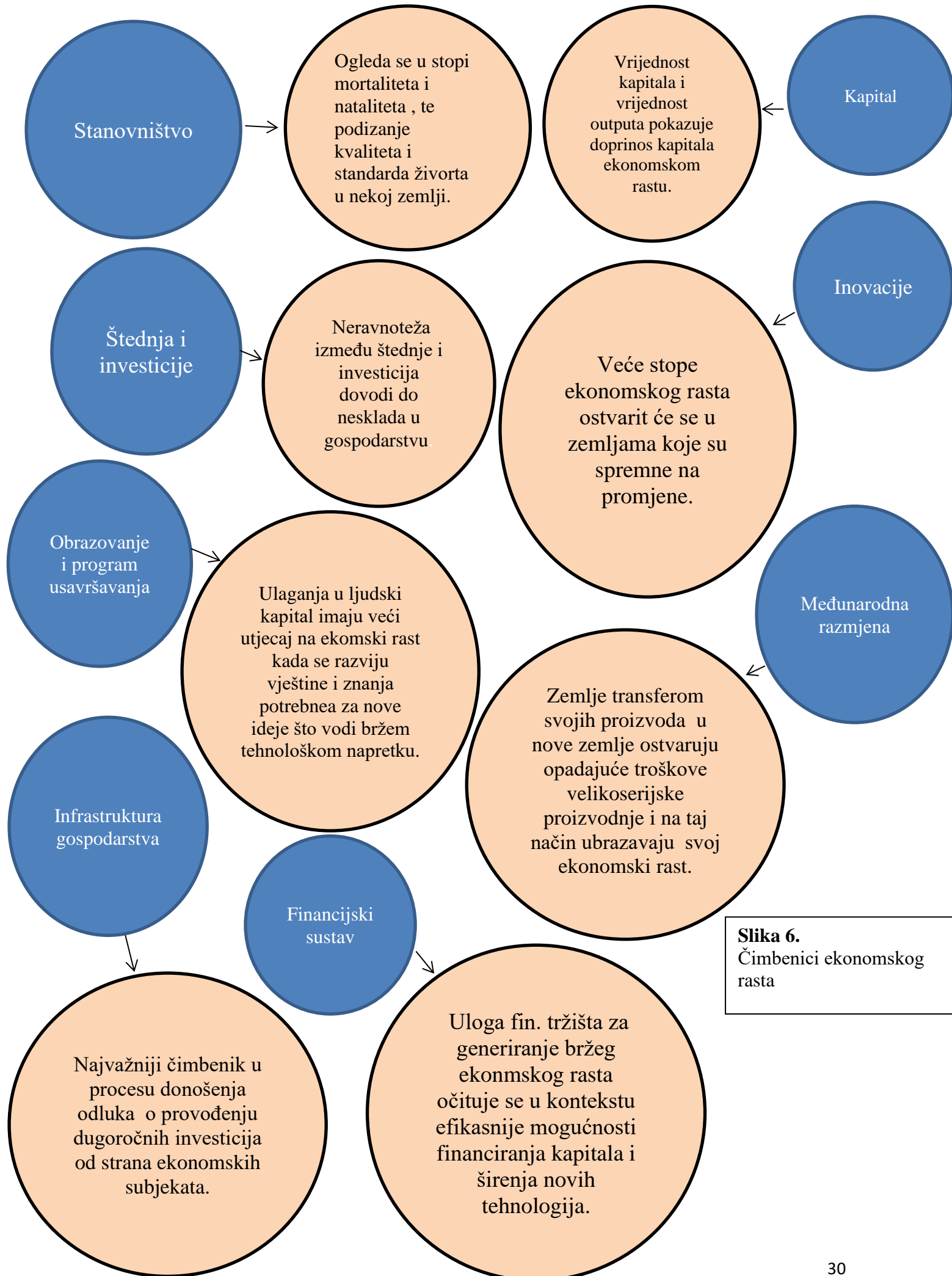
- *Stopa inflacije:* inflacija negativno utječe na ekonomski rast. Negativni efekt je primijećen samo kod visokih stopa inflacije. Npr. rast prosječne stope inflacije za 10 postotnih bodova na godinu smanjuje stopu rasta BDP-a per capita za 0,3 do 0,4 postotna boda. Kod dužih vremenskih razdoblja ovakve promjene imaju velik utjecaj na životni standard. Npr. smanjenje stope rasta za 0,3 do 0,4 postotna boda na godinu smanjuje realni BDP za 6 do 9 posto nakon 30-ak godina.

Jedna determinantna za koju se smatra da bi mogla utjecati na ekonomski rast, ali se ne pronalazi značajni temelj u toj pretpostavci je demokracija ili političko pravo. U početku povećanje političkih prava vodi sve većem ekonomskom rastu, no u jednom trenutku kad se postigne umjerena razina demokracije, svako daljnje povećanje prava samo smanjuje ekonomski rast. Još neke varijable koji bi mogle biti bitne za ekonomski rast, ali nisu lako mjerljive su porezni sustav, mirovinski sustav, regulacije koje utječu na tržište rada, financijsko tržište i ostala tržišta, Značajni mogu biti i infrastrukturne investicije, ulaganje u istraživanje i razvoj, kvaliteta obrazovanja i distribucija dohodaka i bogatstva.

3.4. Čimbenici ekonomskog rasta

Neke zemlje u odnosu na druge rasle su brže, s obzirom da nisu sve zemlje na istoj razini razvoja, a kao razlog tomu je utjecaj čimbenika, tj. odnos raznih zemalja prema tim čimbenicima, da li ih države koriste maksimalno ili minimalno. Zemlje OECD-a napravile su analizu čimbenika koje određuju ekonomski rast, a to su: stanovništvo, kapital, štednja i investicije, inovacije, obrazovanje i program usavršavanja, infrastruktura gospodarstva, međunarodna razmjena i financijski sustav. (OECD, 2004.)

Slika 6 prikazuje čimbenike ekonomskog rasta, te način na koji djeluju na gospodarstvo.

Slika 6.
Čimbenici ekonomskog rasta

4. GLOBALIZACIJA I EKONOMSKI RAST

Suština ekonomske globalizacije kao kvalitetno novog i višeg stadija internacionalizacije gospodarskog života i megatrendovske dominante razvoja, koja se može generirati u otvorenosti i liberalizaciji gospodarstva, formiranju globalnih finansijskih i drugih tržišta, kao i nadnacionalnih ekonomskih mostova čiju tehnološku podlogu čine globalne informaciono-komunikacijske mreže.

4.1. Preljevanje znanja

Globalizacija ili integracija tržišta definiraju dugoročni ekonomski rast efektom preljevanja znanja, odnosno tehnologije. (Grossmann, Helpmann, 2015:1-6) Znanost za razliku od fizičkog kapitala je nekonkurentno dobro. To znači da se njegova količina ili obujam neće smanjiti njegovim korištenjem. Postoji nekoliko mehanizama koji nam objašnjavaju kako razmjena dobara i ideja djeluje na akumulaciju znanja i efikasnost razvoja inovacija, što vodi sve većem tehnološkom napretku. Integracija tržišta nam omogućava slobodniji protok ljudi (ljudskog kapitala), te nekih ideja ili saznanja preko nacionalnih granica. Ideje iz inozemstva isto tako mogu biti korisne za inovacije novih proizvoda, napredak postojećih proizvoda ili proizvodnju proizvoda po nižoj cijeni. Kao sljedeće, integracija tržišta omogućuje inovatorima i onima koji unaprjeđuju proizvode veće tržište, a s time i veće povrate na kapital, unatoč činjenici da su izloženi većoj konkurenciji. Inicijativa za inovacijama se može povećati ili smanjiti ovisno o tome da li prevladava efekt ekonomije obujma ili efekt konkurencije.⁵

Integracija svjetskih tržišta vodi k postizanju opće ravnotežne cijene inputa i outputa. Npr., ako postoji neki input koji je jeftiniji u Njemačkoj nego u Italiji, za očekivati je da će se taj input kupovati u Njemačkoj, umjesto u Italiji, što će dovesti do pada potraživane količine za tim inputom u Italiji, a time i pada cijene dok se ponuda i potražnja ne nađu u ravnoteži. Na temelju toga, globalizacija ne utječe samo na inicijativu za stvaranjem novih znanja, već i na inicijativu za tehnološkom difuzijom, sa implikacijama za rast produktivnosti.

⁵ Ekonomija obujma - porastom obujma, tj. količine proizvodnje dolazi do opadanja jediničnih troškova ili prosječnih ukupnih troškova proizvodnje

Grossman i Helpman (2015:1-6) kao direktnu vezu između globalizacije i ekonomskog rasta spominju *prelijevanje* znanja iz jedne zemlje u drugu. Znanje akumulirano ili uskladišteno u jednoj zemlji može koristiti za istraživanje u nekoj drugoj zemlji. Znanstvenici i ekonomisti razmjenjuju svoje ideje i svoja otkrića na različitim znanstvenim skupovima što ima za posljedicu povećanje ukupne agregatne količine znanja u svijetu, koja je najčešće dostupna cijeloj populaciji. Primjerice, raznorazna otkrića protiv raznih bolesti neće donijeti dobro samo zemlji u kojoj je to otkriveno, nego cijelom ukupnom globaliziranom svijetu. Sad zamislimo da živimo u svijetu u kojem nema međunarodne razmjene ideja i znanja. Kakav bi bio taj svijet i kolika bi bila mogućnost napredovanja? Gotovo sigurno napredak i razvoj bio bi puno sporiji nego što je on sad. Grossman i Helpman pronalaze obrazac prelijevanja znanja. Prema njemu istraživačka iskustva jedne zemlje pridonose istraživanju i razvoju u drugim zemljama, ali najviše ipak u zemlji u kojoj je istraživanje provedeno. Na temelju njihovog istraživanja povećanje intenziteta prelijevanja znanja iz matične zemlje u druge podiže dugoročne stope rasta u svim zemljama. Najčešće se prelijevanje znanja smatra egzogenim fenomenom, no strana direktna ulaganja i trgovina mogu biti katalizatori prelijevanja znanja. Države koje intenzivno trguju razmjenjuju tehnološka znanja putem svojih proizvoda. Multinacionalne kompanije isto nalaze tu interes jer one otvaraju tvornice u drugim zemljama, te time prenose svoja znanja i tehnologije (Grossmann, Helpmann, 2015:1-6).

4.2. Iskorištavanje ekonomije obujma

Još jedan utjecaj globalizacije na ekonomski rast prepoznaje se u mogućnostima inovatora za iskorištavanjem ekonomije obujma. Tvrtke koje razvijaju nove proizvode ili unaprjeđuju postojeće mogu ostvarivati profite kako na domaćem, tako i na međunarodnom tržištu. Upravo na taj način efekat ekonomije obujma potiče poduzeća da u što većoj mjeri ulažu u istraživanje i razvoj, kako bi posljedica toga bila ostvarivanje što većeg profita. U globalnoj ekonomiji uspješni inovator mora dijeliti tržište sa većim brojem stranih poduzeća te upravo konkurencija smanjuje inicijativu za akumulacijom znanja. Isto tako, međunarodna integracija utječe na povećanje investicija u aktivnosti koje potiču difuziju tehnologije koja pozitivno utječe na ekonomski rast. (Grossman, Helpman, 2015:1-6)

Zemlje se upravo zahvaljujući globalizaciji mogu specijalizirati u proizvodnji dobara gdje nalaze svoje komparativne prednosti. Na globaliziranom tržištu razvijen je model dva

proizvodna sektora od kojih se u jednom ulaže u razvoj novih proizvoda ili poboljšavanje postojećih, dok se u drugom sektoru proizvodi homogeno dobro u uvjetima savršene konkurencije. Zaključci koji se dobivaju iz tih modela podsjećaju na zaključke Heckscher-Ohlin modela⁶. Država koja ima više ljudskog kapitala i bolji obrazovni sustav specijalizira se u stvaranju znanja. U toj zemlji je zbog akumulacije ljudskog kapitala trošak inovacija najmanji. S inovacijama dolazi komparativna prednost u proizvodnji diferenciranih proizvoda, te će u dužem vremenskom razdoblju država s obiljem ljudskog kapitala imati više inovacija i izvoziti diferencirane proizvode u zamjenu za homogena dobra, te će i rast biti brži. Zahvaljujući efektu prelijevanja znanja zemlja koja relativno obiluje radom profitira od akumuliranog znanja u drugoj zemlji. S druge strane, komparativne prednosti u proizvodnji radno intenzivnog dobra uzrokuje alokaciju resursa u proizvodnji homogenih dobara. Kao posljedica toga, jedan od ta dva efekta može prevladavati i samim time uzrokovati rast ili pad stope rasta.

4.3. Strane direktne investicije (FDI) i difuzija tehnologije

Preljevanja znanja se smatra kao argument koji govori u prilog Solowljeva modela koji tehnologiju shvaća kao egzogenu varijablu. Ali, tehnološki napredak se može endogenizirati putem difuzije tehnologije. Borensztein, Gregorio i Lee (1995.) su proveli istraživanje o utjecaju stranih direktnih investicija na ekonomski rast zemalja u razvoju. Zaključak toga istraživanja je kako FDI pozitivno utječe na transfer tehnologije, te u većoj mjeri utječe na ekonomski rast od domaćih investicija. (Borensztein, Gregorio, Lee, 2015:3)

Difuzija tehnologija smatra se jednom od najbitnijih stavki u gospodarskom razvoju zemlje. U tipičnom modelu tehnološke difuzije stopa rasta nerazvijene zemlje ovisi o razini prihvaćanja i implementacije tehnologije koja je već razvijena u bogatim državama. Ona se može odvijati putem raznoraznih kanala koji uključuju transmisiju ideja i novih tehnologija kao što su uvoz proizvodne tehnologije, usvajanje stranih tehnologija i povećanje ljudskog kapitala na temelju međunarodnih ispitivanja. Osim ovih kanala FDI se od strane

⁶ Prema Heckscher-Ohlinovom moedlu zemlja će proizvoditi i izvoziti ono dobro za čiju proizvodnju intenzivnije koristi relativno obilniji, a time i jeftiniji proizvodni faktor, a uvoziti ona dobra u čijoj proizvodnji koristi reltivno oskudniji, a time i skuplji proizvodni faktor

multinacionalnih kompanija smatra značajnim kanalom za prijenos naprednih tehnologija. Unatoč tome, u državi mora uvijek biti prisutna određena razina ljudskog kapitala kako bi strane direktne investicije imale smisla. FDI pozitivno utječu i na domaće investicije. Multinacionalne kompanije vode se za pretpostavkom da će njihove strane direktne investicije izazvati tzv. *pulling out* efekt, taj. da će se domaća poduzeća povući s tržišta jer neće biti konkuretna. Međutim postoji i druga druga pretpostavka. FDI može stimulirati domaće investicije i izazvati tzv. *pulling in* efekt, najvjerojatnije iz razloga što privlačenje komplementarnih aktivnosti nadoknđuje nestanak domaće konkurencije. Ovo predstavlja neizravan utjecaj FDI-a na ekonomski rast. Izravan utjecaj FDI-a na ekonomski rast ovisi o razini ljudskog kapitala, te je taj utjecaj za zemlje koje imaju nisku razinu ljudskog kapitala negativan. Doprinos FDI-a u ekonomskom rastu prikazuje se u dva efekta:

- FDI povećava ukupnu razinu investicija u gospodarstvu privlačući domaće investicije. Taj efekt nije pod utjecajem ljudskog kapitala.
- FDI je produktivniji od domaćih investicija i u interakciji je sa ljudskim kapitalom

Postoje brojna istraživanja o utjecaju FDI na ekonomski rast te većina potvrđuju značajan pozitivan utjecaj FDI-a na ekonomski rast, dok samo nekolicina pronalazi nikakav ili čak negativan utjecaj (Almfraji, Almsafir, 2013:1-8)

4.4. Ljudski kapital

Ljudski kapital je jedan od najbitnijih determinanta ekonomskog rasta na duže razdoblje. Razlike u razini ljudskog kapitala smatraju se najbitnijim faktorom koji čini razliku između siromašnih i bogatih. (Jones, 2014:3) Struktura trgovinske razmjene, odnosno struktura izvoza također bitno utječe na razinu ljudskog kapitala. U istraživanjima pojedinih ekonomista većina njih polazi od pristupa potražnje za visokokvalificiranom radnom snagom. Razina ljudskog kapitala se povećava ukoliko se izvoze proizvodi koji zahtijevaju intenzivno korištenje visokokvalificirane radne snage. Suprotno tome, razina ljudskog kapitala pada dok se proizvode i izvoze proizvodi niskog intenziteta vještina ljudskog kapitala. One manje razvijene države najčešće bilježe pad prosječne razine obrazovanja i to iz razloga jer proizvode i izvoze proizvode koji ne zahtijevaju visokokvalificiranu radnu snagu. Zato integracija u svjetska tržišta pridonosi ekonomskom rastu država koje se bave proizvodnjom i distribucijom proizvoda koji zahtijevaju visokokvalificiranu radnu snagu. Ali, globalizacija

nije jednodimenzionalni fenomen. Kako bilo, zemlje u razvoju ne moraju ostati na niskoj razini ljudskog kapitala, bez obzira ako i izvoze proizvode niskom intenziteta vještina radne snage. Zahvaljujući globalizaciji i efektima kao što su difuzija tehnologije i prelijevanje znanja, isto tako i zemlje u razvoju mogu povećati svoju potražnju za visokokvalificiranom radnom snagom. (Blanchard, Olney, 2017:1-7)

4.5 Otvorenost i trgovina

Otvorenost trgovanja utječe na ekonomski rast putem akumulacije kapitala, fizičkog i ljudskog, te putem porasta produktivnosti. Otvorenost međunarodnim tokovima kapitala može potaknuti rast, tj. brzinu kojom se akumuliraju fizički i ljudski kapital. Isto tako, otvorenost može povećati produktivnost porastom tehnološkog napretka. Stalne inovacije i ulaganja u istraživanje i razvoj i razvoj gospodarskih subjekata u otvorenoj ekonomiji dovodi do napretka i razvoja novih proizvoda uzrokujući ekonomski rast. Na stopu rasta produktivnosti može utjecati međunarodna trgovina putem tri kanala:

- Trgovina daje pristup stranim intermedijarnim inputima, tj. tehnologiji
- Povećava tržište za novi spektar proizvoda i tako se potiču inovacije
- Stimulira međunarodnu difuziju znanja

Države koje pokazuju otvorenost trgovini uvoze proizvode i usluge iz inozemstva kojih nema u njihovoj zemlji, te se tako povećava produktivnost tih država. Primjerice, država koja ima velike obradive površine zemlje, ali nema vlastitu proizvodnju pogodnih poljoprivrednih strojeva, uvozom tih istih strojeva može povećati svoju produktivnost. Na taj način se povećava razina produktivnosti, ali se ne mijenja razina inovacija novih proizvoda. Utjecaj na dugoročni ekonomski rast može nastati isto ako se proizvodi iz drugih država koriste kao inputi za istraživanje i razvoj. U takvom poslovanju raznovrsni proizvodi povećavaju produktivnost u sektoru istraživanja, što opet podiže stopu inovacija i može pogodno djelovati na dugoročni ekonomski rast. Povećanje tržišta za nove proizvode djeluje na povećanje očekivanih profita od inovacija, te stvara veću inicijativu za istraživanjem. Trgovina isto može imati značajan utjecaj na ekonomski rast i to putem difuzije znanja (tehnologije). Ali opet to ne znači da će otvorenost zemlje potaknuti rast produktivnosti, a time ujedno i ekonomski rast. (Andersen, Babula, 2008:3)

Pojedine zemlje provode specijalizaciju u proizvodnji proizvoda koji su radno intenzivni, a opet sa slabim potencijalom rasta. Strane direktne investicije ne mogu polučiti željeni efekt bez adekvatne razine ljudskog kapitala. Stoga otvorenost zemlje nije imperativ koji osigurava ekonomski rast, ali svakako pomaže u bržem rastu i razvoju ovisno u strukturnim karakteristikama zemlje.

5. ANALIZA UTJECAJA GLOBALIZACIJE NA ZEMLJE U RAZVOJU, ZEMLJE DALEKOG ISTOKA I ISTOČNE EUROPE

Materijali koji proučavaju komparativnu analizu o učincima globalizacije na ekonomski rast mogu se prikazati u dvije skupine:

- Prva skupina je ona koja prihvaća tezu poticanja, tj. da globalizacija potiče ekonomski rast. Od zagovaratelja takvog pristupa ističe se Dollar (1992). Veća pristupačnost, tj. otvorenost zemlje k međunarodnoj razmjeni pozitivno utječe na ekonomski rast. U okviru tog pristupa uvodi se univerzalni indeks globalizacije, koji mjeri ekonomske, političke i socijalne aspekte globalizacije. Globalizacija pozitivno utječe na ekonomski rast, i to najviše s stajališta ekonomske globalizacije, dok politička i socijalna globalizacija nemaju preveliki utjecaj na ekonomski rast (Dreher, 2003:1-9)
- Druga skupina sadrži literaturu koja je negativno nastrojena u pogledu veze globalizacije i ekonomskog rasta. U ovoj skupini postoje protivnici Dollarovog istraživanja koji kritiziraju njegov rad ukazujući na određene pogreške i propuste (Rodriguez, Rodrik, 2001:6). Dollar u svom istraživanju koristi dva indeksa kojima se mjeri otvorenost države, a to je indeks distorzije realnog tečaja i indeks varijabilnosti realnog tečaja.(Dollar,2003:4)

Propituje se robusnost ⁷ modela te dolazi do zaključka kako je indeks varijabilnosti robusan, dok indeks distorzije to sigurno nije. Postoji skeptičnost prema negativnoj vezi restrikcija trgovine i ekonomskog rasta. Ovdje se postavljaju i pitanja utjecaja restrikcija, tj. ograničenja u raznim uvjetima, na male i velike zemlje, siromašne i bogate. Liberalizacija trgovine u nekim uvjetima sigurno ima svoje prednosti, no oni se ne slažu s tezom da integracija u svjetsku ekonomiju predstavlja snažan poticaj za ekonomski rast da bi efikasno zamijenio strategiju razvoja. Rodrik analizira utjecaj otvorenosti kapitalnog računa na ekonomski rast, te je zaključak provedene analize kako otvorenost stranom kapitalu ne djeluje na ekonomski rast. Međunarodna financijska strategija ne utječe na ekonomski razvoj. (Krugman, 1993)

⁷ Robusnost- statistički pojam koji označava sposobnost modela, testa ili sustava da daje valjane rezultate iako se pretpostavke ili varijable promjene te može djelovati pod raznim uvjetima (Investopedia, <http://www.investopedia.com/terms/r/robust.asp>)

U sklopu empirijskog istraživanja provedenih na temelju povezanosti globalizacije i ekonomskog rasta proučavane su samo određene komponente globalizacije kao što su otvorenost trgovini, strane direktne investicije i liberalizacije kapitalnih transakcija. Prvi je univerzalni indeks globalizacije uveo Dreher. On je uključio sve komponente u svoje istraživanje, te se smatra kako njegovo istraživanje predstavlja ključan doprinos u proučavanju globalizacije i ekonomskog rasta.

5.1. Utjecaj globalizacije na zemlje u razvoju

Dollar (1992) je proveo ispitivanje gdje je istraživao uzroke ekonomskog rasta 95 zemalja u razdoblju 1976.-1985.godine. To istraživanje je dalo kao rezultat da Azijske zemlje rastu po visokim stopama, a države Afrike i Latinske Amerike stagniraju. Razlog tome leži u većoj otvorenosti azijskih zemalja koje se može primijetiti kroz različitosti u realnom tečaju koji stimulira izvoz, a time se ujedno potiče i trgovina. Suprotno tome zemlje Afrike i Latinske Amerike su po prirodi zatvorenije što se tiče trgovinskih odnosa s precijenjenim realnim tečajem i time se stimulira rast netrgovinskog sektora. Države koje su otvorene trgovini imaju nisku razinu protekcionizma i konstantan realni tečaj koji pogoduje izvoznicima. Iz tog razloga Dollar definira dva indeksa koji mjere otvorenost zemalja prema trgovini, to su indeks distorzije i indeks realnog tečaja. Indeks distorzije mjeri koliko je realno tečaj daleko od idealnog realnog tečaja za slobodnu trgovinu. Zaključak svega toga je taj da su zemlje Latinske Amerike imale u prosjeku za 33 % precijenjen tečaj s usporedbom na azijske zemlje. Afričke pak zemlje u prosjeku imaju precijenjen tečaj za 86 % u odnosu na azijske zemlje. Na osnovu ova dva pokazatelja stvoren je indeks otvorenosti kojim se dolazi do zaključka kako u spomenutom razdoblju države otvorenijeg stava prema trgovini i rastu po višim stopama od drugih država u razvoju. (Dollar,1992:1-22)

Sachs i Warner (1995) mjere otvorenost na način da kombiniraju pet različitih indikatora. U tom slučaju otvorenost dummy varijabla poprima vrijednost 0, ukoliko je ekonomija zatvorena po nekim od sljedećih indikatora: premija crnog tržišta, necarinske barijere, prosječna carinska stopa, je li gospodarstvo socijalističko, te državni monopol na izvoz. Dolaze do dokaza o bitnom pozitivnom utjecaju otvorenosti na ekonomski rast na uzorku 97 zemalja u razvoju od 1970.-1989. godine. Rodriguez i Rodrik (2001) bave se s robusnosti

modela te dolaze do zaključka kako se model najviše temelji na dva indikatora koji nisu robusni na makroekonomske i političke promjene i njihova interpretacija bi mogla zadati probleme. Zato se smatra da Sachs-Werner indeks ne može pouzdano mjeriti otvorenost zemlje. (Rodriguez, Rodrik, 2001:24-25)

Dreher (2003:3) se u svome radu o povezanosti globalizacije i ekonomskog rasta koristi KOF indeksom koji utječe na sve činitelje globalizacije:

- ekonomske
- socijalne
- političke

Njegova prethodna istraživanja sadržavaju samo utjecaj nekih pod-dimenzija globalizacije, ali ne i sveukupan utjecaj globalizacije na ekonomski rast. Međutim, takav stav može dovesti do pogrešnog tumačenja, jer utjecaj jednog aspekta globalizacije može se pojaviti samo jer drugi aspekti nisu uključeni u promatranje. Većina dimenzija globalizacije su međusobno spojene, te ako se svaka zasebno uključi u regresiju, onda može izazvati problem multikolinearnosti. Suprotno tome, ako se koja dimenzija izostavi (ona koja nije u primarnom interesu istraživanja), onda to može dati pristrane rezultate. Zato je Dreher razvio poseban indeks koji pokriva najbitnije dimenzije globalizacije kominirajući 23 varijable u tri pod-indeksa (Dreher, 2003:3) prikazane u Tablici 1.

Tablica donosi konkretne podatke o komponentama indeksa globalizacije iz koje se može zaključiti da ekonomske integracije u postotku od 100% doprinose 35% , politički angažman 28% i društvena globalizacija 38%. Stvarni postoci ekonomske aktivnosti odnose se na trgovinu (23%) , izravna strana ulaganja (29%), ulaganje u portfoliju (27%), dok skrivene prepreke uvoza su (20%). Politički angažman odnosi se na sudjelovanje u misijama Vijeća sigurnosti UN-a (32%), članstvo u međunarodnim organizacijama (34%). Socijalna globalizaciju čine uporaba interneta (18%), podaci o protoku informacija (39%), telefonski razgovori sa USA (33%), kablovska televizija, dnevne novine.

Tablica 1. Komponente indeksa globalizacije kojeg je konstruirao Dreher (2006)

A. Data on economic integration	[35%]
(i) Actual Flows	(50%)
Trade (in percentage of GDP)*	(23%)
Foreign direct investment (in percentage of GDP)*	(29%)
Portfolio investment (in percentage of GDP)*	(27%)
Income payments to foreign nationals (in percentage of GDP)*	(22%)
(ii) Restrictions	(50%)
Hidden import barriers	(20%)
Mean tariff rate	(30%)
Taxes on international trade (in percentage of current revenue)	(24%)
Capital account restrictions	(26%)
B. Data on political engagement	[28%]
Embassies in country*	(34%)
Membership in international organizations*	(34%)
Participation in UN Security Council missions*	(32%)
C. Data on social globalization	[38%]
(i) Data on personal contact	(24%)
Outgoing telephone traffic*	(31%)
Transfers (in percentage of GDP)*	(9%)
International tourism*	(1%)
Telephone average costs of call to USA	(33%)
Foreign population (in percentage of total population)	(26%)
(ii) Data on information flows	(39%)
Telephone mainlines (per 1000 people)	(18%)
Internet hosts (per capita)*	(15%)
Internet users (as a share of population)*	(18%)
Cable television (per 1000 people)	(16%)
Daily newspapers (per 1000 people)	(16%)
Radios (per 1000 people)	(17%)
(iii) Data on cultural proximity	(37%)
Number of McDonald's restaurants (per capita)	(100%)

Izvor : Dreher (2003:20)

Za potrebne ekonomske globalizacije izrađena su dva indeksa:

- Jedan mjeri stvarne tijekove: trgovine, FDI i portfolio investicije. Plaćanja stranim državljanima su uključena kako bi se mjerilo zapošljavanje stranih državljana u proizvodnji.

- Drugi indeks mjeri trgovinske restrikcije: barijere uvozu, prosječnu carinsku stopu, porez na međunarodnu trgovinu i kapitalne kontrole.

Dok trgovina dosegne određenu razinu, država s višim prihodima od poreza na trgovinu manje je globalizirana. Brojem veleposlanstava u državi, brojem međunarodnih organizacija i brojem mirovnih misija UN-a u kojima je neka država sudjelovala mjeri se razina političke globalizacije. Socijalnu globalizaciju je najteže izmjeriti jer ju karakterizira protok informacija i ideja. Te protoke se može podijeliti u tri kategorije:

- podaci o osobnim kontaktima
- podaci o protoku informacija
- podaci o kulturnoj integriranosti

Zemlje s vrlo visokim udjelom globalizacije rastu više u svakom promatranom razdoblju u periodu od 1970. - 2000. godine. Jednako tako se može uvidjeti opadanje stope rasta kod svih država, i onih s visokom razinom globalizacije, i onih s niskom razinom globalizacije, od sredina 70-ih godina prošlog stoljeća. Isto tako, primjetno je da su prosječne stope rasta globaliziranih zemalja u svakom razdoblju veće od stope rasta onih država s nižom razinom globalizacije. Detaljna analiza svega toga dovodi do zaključka kako veća razina globalizacije statistički značajno utječe na ekonomski rast. Ovdje Dreher navodi primjer Latvije koja bi povećanjem razine globaliziranosti na onu Španjolske, mogla značajno dignuti svoju stopu rasta. (Dreher, 2003:8)

Razina ekonomske globalizacije u velikoj mjeri isto pozitivno utječe na ekonomski rast i to u najvećoj mjeri s pogleda stvarnih ekonomskih tijekova. Trgovinske i kapitalne restrikcije ne utječu na ekonomski rast zemalja niske i srednje razine dohotka, dok kod država s višim dohotkom imaju statistički značajan i pozitivan utjecaj na ekonomski rast. Provedeno je promatranje gdje je pronađen statistički značajan i pozitivan utjecaj na ekonomski rast s čimbenika osobnog kontakta i tijeka informacija. Indeks statističke globalizacije nema značajan utjecaj . Dreher odbacuje teorije nekih autora kako globalizacija povećava broj siromašnih i ističe kako zemlje s najmanjom stopom globalizacije koje se izoliraju od svjetske ekonomije imaju najniže stope rasta. Ali isto tako, nije dovoljno samo da se zemlja globalizira kako bi se povećao ekonomski rast i potaknulo smanjenje siromaštva (Dreher, 2003:10)

5.2. Utjecaj globalizacije na zemlje dalekog istoka

Ying, Chang i Lee (2014) provode istraživanje o djelovanju globalizacije na ekonomski rast zemalja dalekog istoka ⁸ u vremenu od 1970.-2008. godine. Kao osnova globaliziranosti država koristi se KOF indeks i to s aspekta socijalne, ekonomske i političke globalizacije. Ekonomska globalizacija značajno pridonosi ekonomskom rastu zemalja dalekog istoka, te porast ekonomske globalizacije za jedan bod uzrokuje porast stope rasta za 1,48 postotnih bodova. Ukupni rezultat se jedino može promijeniti ako se iz cjelokupne analize isključe Brunei, iako i on dalje ostaje statistički značajan. U tom slučaju rast ekonomske globalizacije za jedan bod djeluje porast ekonomskog rasta za 0,12 postotnih bodova. S drugog aspekta, porast indeksa socijalne globalizacije za jedan bod, negativno djeluje na ekonomski rast, te se onda stopa ekonomskog rasta smanjuje za 0,87 postotnih bodova. Indeks političke globalizacije također ima negativan utjecaj na ekonomski rast čiji porast za jedan bod uzrokuje smanjenje ekonomskog rasta za 0,55 postotnih bodova, ali on nije statistički značajan.

Suci (2015:1-9) analizira utjecaj globalizacije na ekonomski rast samo šest zemalja dalekog istoka, te dolazi do zaključka kako na te zemlje globalizacija ima pozitivan učinak. Rast indeksa globalizacije za jedan bod uzrokuje porast BDP-a per capita za 0,003 %. Ekonomska i politička globalizacija imaju statistički bitan pozitivni utjecaj na ekonomski rast, a socijalna globalizacija nema neki značajniji utjecaj.

5.3. Utjecaj globalizacije na zemlje srednje i istočne Europe

Bogdan (2009:9) proučavajući FDI na ekonomski rast nekoliko država srednje i istočne Europe nailazi na negativnu, ali statistički beznačajnu vezu između stranih direktnih investicija i ekonomskog rasta. Suprotno Bogdanu, Tondl i Vukšić (2007) našli su značajan utjecaj stranih direktnih investicija na ekonomski rast tranzicijskih zemalja u 90-ima. S aspekta otvorenosti koja se mjeri udjelom uvoza i izvoza u BDP utjecaj na ekonomski rast je pozitivan i statistički bitan. Iyke (2017) pak proučava otvorenost u panelu od 17 zemalja

⁸ Filipini, Singapur, Malezija, Indonezija, Tajland, Brunei, Vietnam, Laos

srednje i istočne Europe u periodu od 1994.-2014. Dolazi do zaključka kako otvorenost trgovini pridonosi ekonomskom rastu.

Gurgul i Lach (2014,1:19) izvode komparativnu analizu o djelovanju globalizacija na ekonomski rast zemalja srednje i istočne Europe u prva dva desetljeća tranzicije. Kod tog istraživanja kreću od Solowljeva modela rasta. U svom istraživanju naglašavaju kako drugi autori i istraživači ne provode distinkciju između kratkoročnog i dugoročnog ekonomskog rasta. Kako su pojedine sastavnice globalizacije u snažnom međuočnosu, autori pojedinačno uvrštavaju svaki pojedini indeks i podindeks u model. Dolazi se pri tome do zaključka kako globalizacija ima pozitivni utjecaj na ekonomski rast tranzicijskih zemalja u prva dva desetljeća tranzicije i to s aspekta protoka informacija. Snažan utjecaj ima ekonomska globalizacija i to na primjeru ukidanja trgovinskih ograničenja. Suprotno tome, ne pronalazi se značajniji utjecaj političke globalizacije na ekonomski rast.

6. KOMPARATIVNA ANALIZA UTJECAJA GLOBALIZACIJE NA EKONOMSKI RAST U ZEMLJAMA SREDNJE I ISTOČNE EUROPE

Na temelju prijašnjih komparativnih analiza stvoren je model kako bi se ispitalo djelovanje između globalizacije i ekonomskog rasta u zemljama Srednje i Istočne ⁹ Europe u periodu između 1993.-2013. godine. U istraživanju se primjenjuje panel analiza i svi podaci su na godišnjoj razini. Za neke države i godine pojedine informacije nisu dostupne, pa se govori o neuravnoteženom panelu.

Za izradu modela je potrebno krenuti od jednostavnog Solowljevog modela i Cobb-Douglasove¹⁰ proizvodne funkcije:

$$Y = K^\alpha L^{1-\alpha}$$

Tehnologija se zanemaruje jer se kreće od pretpostavke homogenog uzorka i da sve države imaju adekvatan pristup istoj tehnologiji.

Ako se navedena funkcija logaritmiri i izraz $1-\alpha$ zapisuje kao β onda se dolazi do sljedeće logaritamske funkcije:

$$\log Y = \alpha \log K + \beta \log L$$

U toj logaritamskoj funkciji Y predstavlja output, K fizički kapital dok L predstavlja radnu snagu. Na osnovu te funkcije razvija se osnovni model.. Taj osnovni model je statički panel ovdje koji ima model:

$$GROWTH = \alpha GDPL_{it-1} + \beta_1 KOF_{it} + \beta_2 INV_{it} + \beta_3 \log FR_{it} + \beta_4 CV_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$i = 1, \dots, 10 ; t = 1993, \dots, 2013$$

gdje je i jedna od promatranih država koja ulazi u model a t vremensko razdoblje. Zavisna varijabla $GROWTH_{it}$ predstavlja stopu rasta BDP-a po stanovniku u određenoj državi i godini. Nezavisna varijabla KOF_{it} definira globaliziranost zemlje u pogledu opće

⁹ Hrvatska, Slovenija, Mađarska, Češka, Poljska, Bugarska

¹⁰ vrsta proizvodne funkcije oblika $Q = AK^\alpha L^{1-\alpha}$ gdje je Q oznaka za proizvodnju, K je ulog kapitala, L je ulog rada dok su A , α parametri koje treba empirijski procijeniti.

globaliziranosti, ali isto i ekonomske, socijalne i političke dimenzije globalizacije. $GDPL_{it}$ predstavlja logaritam BDP-a po stanovniku u prethodnom razdoblju. Varijabla kapitala definira se kao udio bruto domaćih investicija u BDP-u (eng. *gross capital formation*), dok se kao varijabla radne snage uzima stopa fertiliteta. U vektor kontrolnih varijabli se uvrštava inflacija *INV*, ukupna javna potrošnja *GOV*, indeks vladavine prava *RL* i postotak populacije upisanih u srednje škole *EDUC*. Kao zavisna varijabla upotrebljava se ekonomski rast u navedenim zemljama prema podacima Svjetske banke, a kao nezavisna varijabla KOF indeksi i podindeksi globalizacije.

Tablica 2. Korelacija između parova nezavisnih varijabli

	GDPL	KOF	KOFec	KOFsc	KOFpl	INV	logFR
GDPL	1.0000						
KOF	0.6786*	1.0000					
KOFec	0.6249*	0.7957*	1.0000				
KOFsc	0.7738*	0.8773*	0.7108*	1.0000			
KOFpl	0.0701	0.6892*	0.1884*	0.3933*	1.0000		
INV	0.3818*	0.3066*	0.4453*	0.3256*	-0.1008	1.0000	
logFR	0.1721*	0.0198	-0.0076	0.0206	0.0330	0.0826	1.0000
GOV	0.2165*	0.1013	0.2049*	0.3251*	-0.3096*	-0.0399	-0.0165
INF	-0.2844*	-0.3478*	-0.2753*	-0.3605*	-0.1936*	-0.2615*	0.0738
RL	0.7926*	0.5907*	0.6637*	0.7087*	-0.0228	0.2786*	0.0028
EDUC	0.5341*	0.5871*	0.6505*	0.5933*	0.1666*	0.1422*	-0.1389*

	GOV	INF	RL	EDUC
GOV	1.0000			
INF	-0.3107*	1.0000		
RL	0.2619*	-0.3268*	1.0000	
EDUC	0.1149	-0.2310*	0.5947*	1.0000

Izvor: World Bank

Kontrolne varijable su potrebne iz razloga jer je njihov utjecaj značajan na ekonomski rast (Barro, 1997). Neke kontrolne varijable su u međuzavisnosti sa KOF indeksima globalizacije i one bi mogle djelovati na pojavu multikolinearnosti. Varijabla *GDPL* ne može se izbaciti iz modela jer ekonomski rast u ovom periodu ovisi o razini BDP-a u prethodnom razdoblju pa rezultati onda nisu relevantni. Pojedine kontrolne varijable jesu u korelaciji s KOF indeksima globalizacije te bi mogle utjecati na pojavu multikolinearnosti. Isto tako moguće je uočiti srednje jaku korelaciju između varijabli *GDPL* i varijable vladavine prava *RL*, kao varijable obrazovanja *EDUC*. KOF indeks globalizacije je u srednje jakoj korelaciji sa razinom ekonomske globalizacije KOF_{ec} (0,7957) i razinom političke globalizacije KOF_{pl} (0,6892) i u jakom međusobnom odnosu s razinom socijalne globalizacije KOF_{sc} (0,8773). Varijable *RL* i *EDUC* su isto tako u međusobno srednje jakoj korelaciji u iznosu od 0,5947, a druge varijable nisu u značajnoj korelaciji. Multikolinearnost ne utječe na pouzdanost cijelog modela, ali značajno može utjecati na parametre nezavisnih varijabli koje se procjenjuju.

Tablica 3 . Opis i prikaz varijabli

Varijabla	Pokazatelji	Izvor
<i>GROWTH</i>	Stopa rasta BDP-a per capita (godišnje %)	World Bank
<i>Varijable vezane za globalizaciju</i>		
<i>KOF</i>	KOF indeks globalizacije	ETH -Swiss Federal Institute of Technology
<i>KOF_{ec}</i>	KOF indeks ekonomske globalizacije	
<i>KOF_{sc}</i>	KOF indeks socijalne globalizacije	
<i>KOF_{pl}</i>	KOF indeks političke globalizacije	
<i>Varijable vezane uz gospodarski rast</i>		
<i>INV</i>	Bruto domaće investicije (% BDP-a)	World Bank
<i>GOV</i>	Ukupna javna potrošnja (% BDP-a)	World Bank
<i>INF</i>	Godišnja stopa inflacije	World Bank
<i>logFR</i>	Logaritam totalne stope fertiliteta	World Bank
<i>GDPL</i>	Logaritam BDP-a per capita u prethodnom razdoblju	-
<i>RL</i>	Indeks vladavine prava	World Governance Indicators
<i>EDUC</i>	Postotak populacije upisanih u srednje škole	World Bank

Izvor: Izrada autora

Na temelju komparativne analize pretpostavlja se da postoji značajna pozitivna veza između KOF indeksa globalizacije i ekonomskog rasta. Isto tako očekuje se pozitivna veza ekonomske globalizacije i ekonomskog rasta u vidu otvorenosti prema trgovini (Dollar, 2002; Sachs i Warner, 1995), FDI-a (Borensztein, Gregorio i Lee, 1995) i općeg indeksa ekonomske globalizacije (Dreher, 2006) koji uključuje ekonomske tokove i liberalizaciju trgovine. Jako je bitna otvorenost za prijenos, tj. transfer ideja i tehnologije putem efekta prelijevanja znanja, dok je isto tako ulaganje u istraživanje i razvoj generator ekonomskog rasta. Zahvaljujući efektu prelijevanja znanja države koje u tehnološkom segmentu razvoja nisu toliko napredne mogu usvojiti, tj. adaptirati tehnologiju država koje su na višem tehnološkom nivou. Baš iz tog razloga je otvorenost države objašnjenje kako bi tehnologija bila egzogena varijabla kao što je to slučaj u Solowljevom modelu. S pogleda ekonomske globalizacije očekuje se pozitivna veza s ekonomskim rastom, budući da je pronađena pozitivna veza s aspekta osobnih kontakata i razmjene informacija, naročito interneta, iako ne postoji čvrsto teorijsko uporište toj tvrdnji. (Gurgul i Lach, 2014)

Nezavisna varijabla INV reprezentira bruto domaće investicije u gospodarstvu izražene u postotku BDP-a i obuhvaća investicije u gospodarstvu izražene u postotku BDP-a i obuhvaća investicije u fiksni kapital, kao i neto promjene u razini investicija. Ova varijabla predstavlja kapital i očekuje se pozitivan utjecaj na ekonomski rast, tj. da veći postotak bruto domaćih investicija vodi k većem ekonomskom rastu. Varijabla GOV označava ukupnu javnu potrošnju kao dio u BDP-u i u modelu se pretpostavlja negativna veza između državne potrošnje i ekonomskog rasta. Razlog tome je da ekonomska teorija pokazuje da državne investicije istiskuju privatne investicije, te se time državna potrošnja dovodi u negativni kontekst s ekonomskim rastom. Varijabla INF označava godišnju stopu inflacije na temelju indeksa potrošačkih cijena i ima negativni utjecaj na ekonomski rast samo u slučaju ako je stopa inflacije iznimno visoka. Zdrava stopa inflacije iznosi oko 2 % godišnje koju provodi većina središnjih banaka. (Barro, 1997; Dreher, 2006).

Varijabla logFR definira logaritam totalne stope fertiliteta, odnosno broj djece koji žena može roditi u fertilnoj dobi. Veća stopa fertiliteta djeluje negativno na ekonomski rast, jer se

povećanjem populacije dio investicija troši na pribavljanje kapitala za nove radnike umjesto povećanje kapitala o radniku. Varijabla logaritma BDP-a per capita GDPL u prethodnim razdoblju je bitna budući da stopa rasta u ovom razdoblju ovisi o razini BDP-a u prethodnom razdoblju. Utjecaj ove varijable je negativan, taj. veći output u prethodnom razdoblju smanjuje stopu rasta u promatranom razdoblju (Barro, 1997).

6.1. Osvrt na neke hipoteze

H₁: Razina ekonomske globalizacije pozitivno utječe na ekonomski rast zemlje Srednje i Istočne Europe

Povećanjem indeksa ekonomske globalizacije povećava se i stopa ekonomskog rasta. Ovakav zaključak je u skladu s teorijom i prethodnim komparativnim analizama. Ako se detaljnije promorti struktura indeksa ekonomske globalizacije, može se doći do zaključka kako se sastoji od stvarnih ekonomskih tijekova i trgovinskih restrikcija. Indeks ekonomske globalizacije je veći ukoliko su veći ekonomski tijekovi i manje trgovinske restrikcije. Veća trgovinska otvorenost vodi k većem ekonomskom rastu (Dollar, 2002; Sachs i Werner, 1995). Pod uvjetom određene razine ljudskog kapitala veća količina FDI-a isto utječe na ekonomski rast (Borzenstein, Gregorio i Lee, 1995). Te teze su se potvrdile u empirijskim istraživanju Drehera (2006) na uzorku zemalja u razvoju, kao i Gurgul i Lach (2014) koji su isto analizirali utjecaj globalizacije na ekonomski rast zemalja Srednje i Istočne Europe. Za pretpostaviti je da veća otvorenost trgovini omogućuje veću otvorenost za proizvođače, a time i iskorištavanje ekonomije obujma. Efekt prelijevanja znanja uslijed veće otvorenosti i stranih direktnih investicija može isto pozitivno utjecati na ekonomski rast. U Solowljevom modelu tehnologija je jednaka u svim zemljama, baš zbog globalizacije koja omogućuje prelijevanje znanja i difuziju tehnologije.

H₂: Razina političke globalizacije nema utjecaja na ekonomski rast zemalja Srednje i Istočne Europe

Ova hipoteza je potvrđena i nije pronađena statistička poveznica između političke globalizacije i ekonomskog rasta u istraživanju Gurgula i Lacha (2014). Oni navode kako su provedene političke reforme u kratkom vremenu i zato informacije o razini političke globalizacije ne pokazuju bitniji ekonomski rast. Međutim, ova tvrdnja nije utemeljena, jer je i Dreher (2006) proveo istraživanje o utjecaju globalizacije na ekonomski rast na velikom

uzorku država, te isto ne nailazi na značajniji utjecaj političke globalizacije na ekonomski rast.

H3: Razina socijalne globalizacije pozitivno utječe ne ekonomski rast zemalja Srednje i Istočne Europe

Gurgul i Lach (2014) pronalaze statistički značajan utjecaj razine socijalne globalizacije na ekonomski rast. Pretpostavlja se da je razvoj interneta i drugih tehnoloških medija značajno pridonio boljem i većem protoku podataka među državama, ali ne može se sa stopostotnom sigurnošću utvrditi da je to pridonijelo ekonomskom rastu. Protok podataka i informacija je teško mjerljiva varijabla, te pomisao da netko ima određen pristup informacijama ne mora nužno značiti da i tu informaciju može i iskoristiti na adekvatan način.

7. ZAKLJUČAK

Pojam globalizacija među ekonomistima diljem svijeta izaziva kontroverze i brojne dileme kako ona djeluje na naš svakodnevni život. Provedbom analize globalizacije i različitih njenih aspekata dolazi se do zaključka kako globalizacija u određenoj mjeri djeluje na ekonomski rast. Taj fenomen je prisutan i u statističkim podacima gdje se uočava da rast razine globalizacije povećava i ekonomski rast. Kroz analizu dolazi se do zaključka da je bitniji i značajniji utjecaj sa stajališta ekonomske globalizacije. Politička i socijalna komponenta globalizacije nemaju toliku bitnu ulogu za ekonomski rast. Zemlje srednje i istočne Europe naglo su pale pod utjecaj globalizacije nakon pada komunizma, pa zato nisu imale vremena adaptirati svoju privredu na globalizirani svijet, kao npr. Kina. Velika većina zemalja na početku tranzicije provodi reforme koje omogućuju prelazak na tržišno gospodarstvo. Te reforme pozitivno utječu na ekonomski rast dotičnih zemalja, uz velike probleme zemalja koje su na početku tranzicije. Uz sve te navedene poteškoće, Hrvatskoj se događa rat, što dodatno usporava ekonomski rast u nas. U početku 21. st. gotovo sve zemlje rastu, da bi krajem prvog desetljeća taj rast usporio. Naravno da ekonomski rast nije isključivi rezultat globalizacije, ali istraživanjem je zaključeno kako globalizacija i sve determinante koje idu uz nju pozitivno utječu na ekonomski rast. Po aspektima, ekonomska globalizacija je najbitnija i ima najznačajniji utjecaj na ekonomski rast. Ona se mjeri pomoću dva pod-indeksa. Jedan mjeri stvarne tijekove, drugi mjeri trgovinske restrikcije. Isto tako, trgovina i strane direktne investicije (FDI) mogu imati pozitivan utjecaj na ekonomski rast. Socijalna globalizacija također može imati svojih pozitivnih djelovanja na ekonomski rast, ali ona je apstraktna veličina teško mjerljiva, pa tako ovdje nema neki značajniji utjecaj na ekonomski rast.

LITERATURA:

1. Almfraji, M.A ; Almsafir M.K., (2013): Foreign Direct Investment and Economic Growth, International Conference on Innovation, Management and Technology Research
2. Andersen, L.; Babula R., (2008): The Link Between Openness and Long-Run Economic Growth, Journal of International Commerce and Economics
3. Baddeley M., (2006): Convergence or Divergence? The Impacts of Globalisation on Growth and Inequality in Less Developed Countries, International Review of Applied Economics, Vol. 20, No. 3, pp. 391–410.
4. Barro, R.J., (1997): Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study, NBER Working Paper 5698
5. Blanchard,E.; Olney, W., (2017): Globalization and Human Capital Investment: Export Composition Drives Educational Attainment Journal of International Economics
6. Bogdan, Ž., (2009): Utjecaj FDI-ja na gospodarski rast europskih tranzicijskih zemalja, Serija članaka u nastajanju, Članak broj 09-06, Ekonomski fakultet Zagreb
7. Borensztein, E.; Gregorio, J.D.; Lee, J.W., (1995): How does Foreign Direct Investment affect Economic Growth?, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 5057
8. Ćorić, B.; Malešević Perović, L., (2013): Makroekonomija: teorija i politika, Ekonomski fakultet u Splitu
9. Dollar D., (1992): Outward-oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-1985, Economic Development
10. Dollar, D.; Collier, P., (2002): Globalization, Growth, and Poverty: Building an Inclusive World Economy, World Bank and Oxford University Press
11. Dragičević, A., (1991): Ekonomski leksikon, Informator, Zagreb
12. Dreher, A., (2003): Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization, Applied Economics
13. Frankel, J., Harpel, P. (2006) : What do Economists Mean by Globalization? Implications for Inflation and Monetary Policy, Kennedy School of

Government, Harvard University

14. Garrett, G., (2001): The Distributive Consequences of Globalization, Yale University
15. Grossman, H. (2015): Globalization and Growth, unpublished article
16. Grossman, H., (2014) Growth, Trade and Inequality, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 20502
17. Gurgul, H.; Lach, L.,(2014): Globalization and economic growth: Evidence from two decades of transition in CEE, MPRA Paper No. 52231
18. Hitt, M.A.; Keats, B.W.; i DeMarie, S.M., (1998.) : Competitiveness and Global Leadership in the 21st Century, Academy of Management
19. Jones B.F., (2014): The Human Capital Stock: A Generalized Approach, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 17487
20. Jones,C.I.; Romer, P.M., (2010) "The New Kaldor Facts: Ideas, Institutions, Population, and Human Capital," American Economic Journal: Macroeconomics, American Economic Association
21. Kanbur, R., (2001): Economic policy, Distribution and Poverty: The Nature of Disagreements, World Developments
22. Karlić, I., (2008): Dvoznačnost fenomena globalizacije, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
23. Krueger, D., (2009): Intermediate Macroeconomics, preveli i prilagodili Bićanić, I. et al. ,Ekonomski fakultet u Zagrebu
24. Krugman P.R.,(1993): International finance and economic development in Giovannini, ed. Finance and Development: Issues and Experience, Cambridge University Press
25. Mervar, A., (1999): Pregled modela i metoda istraživanja ekonomskog rasta, Privredna kretanja i ekonomska politika (1330-187X) **9** (1999), 73; 20-61
26. Rodriguez, F.; Rodrik, D., (2001): Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence, NBER Macroeconomics Annual
27. Rodrik, D., (1998): Who needs Capital-Account Convertibility?, Essays in international finance

28. Sachs, J.D.; Warner, A., (1995): Natural Resource Abundance and Economic Growth, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 5398
29. Samuelson, P.A.; Nordhaus W.D., (1992): Economics, McGraw-Hill,
30. Stiglitz, J.E., (2002) Globalization and It's Discontents. New York; London: W. W. Norton&Company.
31. Stiglitz, J.E., (2007): Making Globalization Work,, W. W. Norton & Company, Inc.
32. Suci, S.C., (2015): The Impact of Globalization on Economic Growth in ASEAN, International Journal of Administrative Science & Organization
33. Tondl,G.; Vuksic, G., (2007): Catching Up of Eastern European Regions: The Role of Foreign Investment, Human Capital and Geography in Eisen R. et al. (eds.), Trade, Integration and Institutional Reforms in Latin America and the EU
34. Vandermoortele, J., (2002) Are we really reducing global poverty. New York: UNDP
35. Vojnić, D., (1970): Investicije i ekonomski razvoj, Ekonomski institut, Zagreb
36. World Bank, (2002a). Globalization, Growth and Poverty. Washington: World Bank.
37. World Bank, (2002b). World Development Report 2003. Washington: World Bank.
38. World Bank, (2002c). A Case for Aid. Washington: World Bank
39. Ying, Y.H.; Chang, K.; Lee, C.H.,(2014): The Impact of Globalization on Economic Growth, Romanian Journal of Economic Forecasting 17
40. Zdrilić, I.; Puvača, M.; Roso, D., (2015): Utjecaj globalizacije na promjene u načinu poslovanja i organizacijskoj kulturi
41. Zelenika, R., (2000.): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 109.
42. Zelenika, R., (2000.): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka op. cit., str. 327. – 330

43. Zelenika, R., (2000.): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka op. cit., str. 325.

POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1. Otvorenost zemalja prema trgovini (Frankel, Harpel, 2006:16)

Slika 2. Tehnološki napredak u trgovini

Slika 3. Valovi globalizacije (World Bank, 2002a:23)

Slika 4. Elementi okruženja tvrtke (Buble, 2000:70)

Slika 5. Opće karakteristike i osnovne odrednice razvoja suvremenih industrijskih okruženja (Hitt, Keats i DeMarie, 1998:22)

Slika 6. Čimbenici ekonomskog rasta (Izvor: OECD, 2004.)

Tablica 1. Komponente indeksa globalizacije kojeg je konstruirao Dreher (Dreher 2003:20)

Tablica 2. Korelacija između parova nezavisnih varijabli (World Bank)

Tablica 3 . Opis i prikaz varijabli (Izrada autora)

Sveučilište Sjever

HABON
ALISMAINO

SVEUČILIŠTE
SJEVER

IZJAVA O AUTORSTVU I SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, FILIP ŠKVORC (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica ~~završnog~~/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Globalizacija i ekonomski rast (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Filip Škvorc
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, FILIP ŠKVORC (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom ~~završnog~~/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Globalizacija i ekonomski rast (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Filip Škvorc
(vlastoručni potpis)